

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

**Jihovýchodní anatolský projekt a jeho mezinárodní
dopady**

Markéta Pechová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Jihovýchodní anatolský projekt a jeho mezinárodní
dopady**

Markéta Pechová

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013 .....

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za jeho ochotu, poskytnutý čas a odborné rady, které byly velmi užitečné při psaní mé bakalářské práce.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. KONFLIKTNÍ POTENCIÁL SLADKOVODNÍCH ZDROJŮ	2
3. MEZINÁRODNÍ PRINCIPY A PRAVIDLA PŘI SDÍLENÍ MEZINÁRODNÍCH VOD	4
4. GEOGRAFIE POVODÍ	6
5. STÁTY POVODÍ	8
5.1 Turecko.....	8
5.2 Sýrie	10
5.3 Irák.....	11
6. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZTAHY MEZI STÁTY POVODÍ	12
7. VÝVOJ POVODÍ PŘED REALIZACÍ GAP	14
7. 1 Mezinárodní dohody týkající se Eufratu a Tigridu před realizací GAP	14
8. VODNÍ PROJEKTY SÝRIE A IRÁKU	15
9. JIHOVÝCHODNÍ ANATOLSKÝ PROJEKT	16
9.1 Co je GAP?	16
9.2 Historie projektu	16
9.3 Socioekonomický charakter Jihovýchodní Anatólie.....	17
9.4 Mezinárodní spolupráce.....	18
9.5 Financování projektu	18
9.6 Cíle GAP.....	19
9.7 Dílčí projekty	19
9.8 Poslední vývoj projektu	20
9.9 Dopady Jihovýchodního anatólského projektu.....	21
10. VLIV JIHOVÝCHODNÍHO ANATOLSKÉHO PROJEKTU NA VZTAHY MEZI STÁTY POVODÍ	23
10.1 Vodní krize	23

10. 2 Bilaterální a trilaterální vyjednávání	24
10. 3 Dohody	27
10. 4 Vztahy v současnosti	28
11. ZÁVĚR	29
12. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	32
13. RESUMÉ	38
14. PŘÍLOHY	40

1. ÚVOD

Voda je nenahraditelný a pro život nezbytný zdroj, jehož spotřeba v posledních desetiletích neustále stoupá. Příčinu tohoto trendu můžeme hledat v populační explozi, ekonomickém rozvoji či globálních klimatických změnách. Problém sladkovodních zdrojů spočívá také v tom, že jsou nerovnoměrně rozmístěné. Z geografického hlediska jsou nedostatkem sladkovodních zdrojů nepochybně ohroženy určité oblasti Blízkého východu. Státy v tomto regionu jsou většinou odkázány na vodní zdroje z několika velkých toků – Jordánu, Nilu a Eufratu a Tigridu.

Ve své práci se zabývám povodím Eufratu a Tigridu a jeho potenciálem ovlivňovat vztahy mezi státy povodí či dokonce vést k ozbrojenému konfliktu. Obě řeky pramení v Turecku, jejich vodu však využívá i Sýrie a Irák. V 70. letech 20. století přišlo Turecko s ambiciózním plánem – Jihovýchodním anatolským projektem (GAP¹), který má pomocí přehrad a hydroelektráren na těchto řekách ekonomicky podpořit chudý region jihovýchodního Turecka. Od zavlažování obrovské plochy půdy si turecká vláda slibuje vyšší zemědělskou výrobu a vytvoření pracovních míst. Hydroelektrárny mají na druhou stranu snížit energetickou závislost Turecka. Přestože bylo datum ukončení projektu původně stanoveno na rok 2010, dodnes nebyl GAP dokončen. Projekt vyvolává znepokojení u států na dolním toku řek – u Sýrie a Iráku, které se obávají omezení průtoku a znečištění obou toků.

Při psaní práce vycházím z politicko-geografického přístupu. Cílem je zjistit, jak ovlivňuje a v minulosti ovlivňoval Jihovýchodní anatolský projekt vztahy mezi státy povodí. Dále zkusím zjistit, jaké výhody a nevýhody s sebou projekt přináší pro státy na dolním toku.

V první části se zabývám sladkovodními zdroji jako takovými a jejich konfliktním potenciálem. Představím mezinárodní právo, které upravuje využívání vodních zdrojů více státy. Druhá část práce je věnována povodí Eufratu a Tigridu. Na základě analýzy odborných článků představím historii vzájemných vztahů mezi státy, dosavadní vodní projekty a především GAP, a pokusím se zjistit, do jaké míry ovlivňuje a v budoucnu by mohl ovlivňovat vztahy mezi státy.

Co se literatury týká, vycházím především z anglicky psaných odborných článků a analýz, které jsou dostupné na internetu. Na toto téma bylo napsáno i

---

¹ Zkratka pochází z tureckého názvu Güneydoğu Anadolu Projesi.

několik knih, které jsou však v ČR těžko dostupné. Vhodným zdrojem jsou též články anglicky psaných odborných časopisů, z nichž některé se na tuto problematiku specializují (*Water Resources Development, Middle East Policy*). Ze zahraničních autorů se problému nedostatku sladkovodních zdrojů a jejich konfliktním potenciálem věnuje například Peter Gleick či Amery Wolf. Pokusím se zjistit objektivní stav věcí, ale zajímavý bude i pohled autorů ze zemí, kterých se GAP bezprostředně týká.

Jedná se o téma aktuální a poměrně nové, nejspíše proto české prostředí nenabízí tolik odborných prací. Několik článků lze najít v Mezinárodní politice, ve které bylo tomuto tématu věnováno v roce 2004 jedno celé číslo.

Dále čerpám z konkrétních právních dokumentů a dohod či ze statistických dat OSN. Užitečný je také internetový portál *The World's Water* (<http://www.worldwater.org>), který nabízí nejnovější informace a statistiky o světových sladkovodních zdrojích či informace o historii konfliktů o vodu.

Používám také oficiální internetové stránky Jihovýchodního anatolského projektu, kde lze najít především faktická data. Vzhledem k tomu, že jsou některé informace na těchto stránkách, především dokument o aktuálním stavu projektu, staršího data (2006), používám také články spolupracovníků tureckých ministerstev či tureckých autorů, kteří přinášejí novější informace. Ke zjištění nejnovějších událostí slouží též denní tisk.

2. KONFLIKTNÍ POTENCIÁL SLADKOVODNÍCH ZDROJŮ

Sladká voda je nejen životně důležitá surovina, ale svoji roli hraje také v zemědělství, průmyslové výrobě či při hygienických návycích. Je nenahraditelná, nerovnoměrně rozmístěná a nelze ji, až na výjimku složitého odsolování, vyrobit.

Při pohledu na naši planetu by se mohlo zdát, že nedostatek vody Zemi nehrozí, jelikož je ze tří čtvrtin pokryta vodou. Je však nutné si uvědomit, že kolem 95% z celkového množství je voda slaná, která je pro lidské potřeby bez složitého procesu odsolování nepoužitelná. Většina sladké vody je navíc vázána v ledovcích či hlubokých podzemních ložiscích, z čehož vyplývá, že hlavní zdroje sladké vody pro lidstvo (řeky, jezera, mělká podzemní ložiska) tvoří méně než 1% veškeré sladké vody na Zemi (Romancov 2004: 4). Přestože je sladká voda považována za obnovitelný zdroj, její množství na Zemi je omezené. Mnoho států již čerpá ze svých zdrojů mnohem více vody, než dokáže příroda obnovit (Michel a kol. 2012: 2 - 3).

Sladká voda byla od pradávna surovinou důležitou pro rozvoj lidských společností. Ne náhodou vznikaly první říše v povodí velkých řek, jejichž voda byla nezbytná pro demografický rozvoj, zemědělství a výrobní proces. Stejnou roli hraje voda i v současné době. Prudký populační růst, globální klimatické změny a rychlá industrializace rozvojových zemí zvyšují poptávku po pitné vodě a činí z ní stále vzácnější surovinu, jejíž nedostatek by mohl vést k ozbrojeným konfliktům.

Podle statistik OSN žilo v roce 2011 na Zemi 6,9 miliard lidí; většina v rozvojových zemích. Zatímco v roce 1980 dosahovala populace 4,5 miliardy, v roce 2050 by se podle předpokladů měla vyšplhat na 9,3 miliard. Nejvyšší procento růstu se očekává u rozvojových zemí², které obecně disponují menšími zásobami sladké vody.

Globální klimatické změny způsobují oteplování planety, které vede ke zvýšené spotřebě sladké vody, změně množství srážek a zvýšení výparu vody. Dochází ke snižování i zvyšování množství srážek v různých světových regionech, což má za následek jak záplavy, tak období sucha. Zvedání hladiny oceánu může způsobit kontaminaci podzemních ložisek sladké vody u pobřeží (Gleick 1993a: 106-107).

Nejvíce vody se v rámci lidské společnosti spotřebuje v zemědělství (světový průměr je 69%), přičemž k HDP dané země přispívá tento sektor často nepoměrně menším procentem³ (Beaumont 2002: 318-319). Velkým problémem je zavlažování, v rámci kterého je z řek odváděno obrovské množství vody. Kvalita toků se zhoršuje nejen kvůli zmenšenému průtoku, ale také kvůli chemickým hnojivům. Používání zastaralých, málo efektivních zavlažovacích zařízení v některých rozvojových státech zároveň vede k obrovskému plýtvání sladkovodními zdroji. Také rychlá industrializace a urbanizace rozvojových zemí v posledních letech přispěla k neefektivnímu využití sladkovodních zdrojů. Vlády některých těchto států nedokážou zajistit dostatečné množství nezávadné vody ani fungující kanalizaci v rychle rostoucích velkoměstech (Krpec 2004: 6-7).

Ze snahy jasně vymezit své teritorium byly jezera a řeky často místy, kde vznikaly hranice států. V současné době existuje kolem 260 mezinárodních, nejen hraničních, povodí, která zahrnují 145 z 200 států světa (Romancov 2004: 4). Navíc

---

² World Population Prospects. The 2010 Revision, OSN 2011, s. 1 - 2.

³ V Turecku bylo v devadesátých letech celkem 72% veškeré využitě vody spotřebováno v zemědělství, zatímco zemědělský sektor tvořil průměrně pouze 14,4% z HDP.

kvůli nerovnoměrnému rozmístění zásob sladké vody je mnoho států závislých na jednom velkém toku, který často pramení za jejich hranicemi. Nedostatek sladké vody by tak mohl v budoucnu vést k ozbrojeným mezinárodním i vnitrostátním konfliktům. Podle Petera Gleicka, předního odborníka na problematiku týkající se vody a jejích politických aspektů, existují čtyři charakteristiky, které hrají roli při zkoumání, zda má sladká voda konfliktní potenciál: do jaké míry je množství vody omezené; jestli je vodní zdroj sdílen více regiony/státy; fyzická síla těchto regionů/států a přístup k alternativnímu zdroji sladké vody. Přestože dodnes existují jen výjimečně případy, kdy se staly vodní zdroje jedinou příčinou konfliktu, sladká voda se v některých regionech stává vzácnou surovinou a pravděpodobnost takového konfliktu narůstá (Gleick 1993b: 84-85, 96).

Vážnost situace dokládá také vznik rozličných iniciativ a institucí, které se zabývají rostoucím nedostatkem zásob sladké vody a pokouší se najít vhodná řešení. Patří mezi ně například speciální koordinační mechanismus OSN – *UN-Water* – který poskytuje globální statistiky o vodních zdrojích, pořádá různé konference na témata spojená s nedostatkem sladké vody a od roku 1993 zaštiťuje každoroční Světový den vody. Podobně funguje Světové vodní fórum (*World Water Forum*), jehož šestý ročník se uskutečnil v březnu 2012 v Marseille a které organizuje řadu mezinárodních konferencí, debat a sezení ohledně sladkovodních zdrojů. V rámci Blízkého východu funguje například Arabská vodní rada (*Arab Water Council*) či Arabská vodní akademie (*Arab Water Academy*).

3. MEZINÁRODNÍ PRINCIPY A PRAVIDLA PŘI SDÍLENÍ MEZINÁRODNÍCH VOD

Z hlediska geopolitického významu sladkovodních zdrojů je potřeba uvést, jak se s problematikou sdílení mezinárodních vod vypořádalo mezinárodní právo. Důležitým aspektem při sdílení vodních zdrojů je státní suverenita. Existují čtyři⁴ hlavní právní principy, které se týkají svrchovanosti státu nad vodními zdroji:

1. *Princip absolutní svrchovanosti*. Stát má podle tohoto přístupu právo využívat vodní zdroje ležící na jeho území bez jakéhokoli omezení. Tato teorie je známá také jako Harmonova doktrína, nazvaná podle bývalého amerického ministra

---

⁴ Někteří autoři rozlišují pouze tři, jiní jich uvádějí naopak více.

spravedlnosti J. Harmona; Spojené státy však tento princip již několikrát v minulosti odmítly. Doktrína je často prosazována státy ležící na horním toku, ale v současné době není součástí mezinárodního práva (Kliot 1994: 5).

2. *Princip absolutní integrity*. Tento přístup nachází své zastánce klasicky mezi státy na dolním toku, jelikož tvrdí, že nejprve musí být uspokojeny práva a potřeby právě těchto států. Přirozený režim řeky nesmí být pozměněný, když protéká územím jiného státu (Kliot 1994:5).

3. *Princip omezené suverenity* či *spravedlivého využití*. Užívání říční vody je dovoleno do té míry, dokud nezpůsobí jinému státu škodu či neohrozí jeho „spravedlivé využití“⁵ vodního zdroje. Mohli bychom také říci, že svoboda pěsti končí tam, kde začíná nos druhého. Tento přístup se stal nejčastěji zastupovaným na poli mezinárodního práva, protože uznává práva a odpovědnost všech států (Lupu 2002: 360). Postaveny jsou na něm i dva klíčové dokumenty týkající se sdílení mezinárodních vod tzv. Helsinská pravidla z roku 1966 a Smlouva o užívání společných vodních zdrojů pro jiné než plavební účely (1997).

4. *Kondominium* či *společný vodní management*. Tato teorie předpokládá společnou správu celého povodí mezinárodní institucí. Státy uznávají, že řeka je majetkem všech a k podniknutí jakéhokoli kroku vedoucího k užívání vodních zdrojů je potřeba souhlasu ostatních (Kliot 1994: 6). Tento přístup je však do značné míry idealistický, neboť předpokládá částečné vzdání se státní suverenity nad vodními zdroji (Lupu 2002: 360-361).

Mezi nejrelevantnější dokumenty upravující využívání sdílených mezinárodních vodních zdrojů patří již zmíněná Helsinská pravidla a Konvence OSN. První z nich, Helsinská pravidla o využívání vod mezinárodních řek, byl v roce 1966 vypracován nevládní organizací International Law Association. Dokument se hlásí k principu omezené suverenity, a jelikož nemá formální právní status, tvoří pouze rámec či směrnici. Mezi základní principy patří právo státu na rozumné a spravedlivé využití vodního zdroje, při jehož určení je zohledněna např. populace, historické a současné využívání, podnebí, ekonomické a sociální potřeby či dostupnost jiných zdrojů⁶. Spravedlivé využití tedy neznamená rovné využití. Mezi další důležité principy patří

---

⁵ Definice tohoto termínu je popsána dále.

⁶ Helsinská pravidla, čl. IV, V

(http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/helsinki_rules.html, 16. 2. 2013).

včasné informování ostatních států o plánech např. na realizování vodních projektů, či nezpůsobování závažných škod jiným státům znečištěním⁷. Dokument však neuvádí, který z principů má přednost, pokud by např. „spravedlivé a rozumné využití“ vedlo k „závažnému poškození“ jiného státu. (Lupu 2002: 362). V roce 2004 byla zveřejněna revidovaná verze dokumentu pod názvem Berlínská pravidla.

Kvůli narůstajícím problémům ohledně sdílení vod se OSN rozhodla vytvořit mezinárodní závazná pravidla. Konvence o užívání společných vodních zdrojů pro jiné než plavební účely představená agenturou Spojených národů International Law Commission v roce 1997 však nezískala potřebný počet hlasů, a byla jí proto přisouzena také pouze konzultativní role. Nakonec však ani v této podobě nevešla v platnost, protože ji zatím přijalo pouze 30 států z potřebných 35⁸. Konvence se v zásadních oblastech překrývá s Helsinskými pravidly. Také se dovolává principu omezené suverenity a uznává rozumné a spravedlivé využití společných vod. Oba dokumenty se zabývají i podpovrchovými vodními zdroji. Existují však dva klíčové rozdíly. Zaprvé, Konvence vyžaduje od států, aby podnikly patřičná opatření, která zabrání způsobení významných škod ostatním státům, zatímco Helsinská pravidla způsobení takových škod přímo zakazují. Zadruhé, Konvence nebere ohled na dosavadní využívání vodních zdrojů (Lupu 2002: 362-363).

Přestože se Helsinským pravidlům i Konvenci OSN povedlo stanovit principy mezinárodního práva, potýkají se s dvěma zásadními problémy. Zaprvé, oba dokumenty disponují vágními termíny, které dovolují různé interpretace. Tato mnohoznačnost se týká rovněž hlavních principů mezinárodního práva, jako jsou termíny „spravedlivé užívání“ vodních zdrojů a „prevence poškození jiného státu“. Zadruhé, mezinárodní právo je těžko vymahatelné. Spor by sice mohl řešit Mezinárodní soudní dvůr, ale jeho rozhodnutí by musely obě strany respektovat (Winterová 2009: 62).

4. GEOGRAFIE POVODÍ

Eufrat

---

⁷ Helsinská pravidla, čl. X, XXIX

(http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/helsinki_rules.html, 16. 2. 2013).

⁸ Status of the Watercourse Convention

(http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/watercourse_status.html, 25. 2. 2013).

Eufkrat je mezinárodní řeka protékající územím Turecka, Sýrie a Iráku. S celkovou délkou 2700 km představuje Eufkrat nejdelší řeku v jihozápadní Asii. Pramení v jihovýchodním Turecku soutokem řek Karasu a Murat. Řeka dále pokračuje přes pohoří Taurus do Sýrie, kde se do ní vlévají dva přítoky – Balikh a Khabur. Oba sice pramení v Turecku, ale nejvíce vody získají v Sýrii. Na iráckém území přibližně 180 km od Perského zálivu se Eufkrat stéká s Tigridem. Tento soutok se nazývá Shatt al-Arab a předtím, než se vlije do Perského zálivu, se přidá poslední přítok – řeka Karun pramenící v horách Íránu. Posledních sedm desítek kilometrů tvoří veletok státní hranici mezi Irákem a Íránem (Elhance 1999: 124 – 125). Průměrný roční průtok Eufkratu, měřeno v iráckém městě Hit, činí přibližně 32 miliard⁹ m³. Průtok však během roku silně kolísá a pohybuje se od 14,9 do 56,4 miliard m³ (Lupu 2002: 351).

Tigris

Tigris je mezinárodní řeka, která protéká územím Turecka, Iráku a částečně Sýrie. Pramení ve východním Turecku a s délkou přibližně 1800 km je druhou nejdelší řekou v jihozápadní Asii. Předtím, než vstoupí na území Iráku, tvoří krátce hranici mezi Tureckem a Sýrií a poté mezi Sýrií a Irákem. Na iráckém území se do řeky vlévá několik přítoků. Prvním z nich je řeka Great Zab pramenící v Turecku. Další dva důležité přítoky jsou Little Zab a Diyalah, které pramení v Íránu. Před vylitím se do Perského zálivu tvoří Tigris společně s Eufkratem řeku Shatt al-Arab (Kliot 1994: 102 – 104). Měřeno v iráckém městě Kut, průměrně proteče Tigridem asi 31 miliard m³ ročně, přičemž se průtok v průběhu roku pohybuje mezi 17 a 59 miliardami m³ (Lupu 2002: 351).

Eufkrat a Tigris mají téměř kompletně oddělená povodí, která se stékají až před ústěním do Perského zálivu. Avšak vzhledem k tomu, že se o obě řeky dělí stejné státy, je zvykem považovat je za jedno povodí (Kliot 1994: 100).

Přibližně 98% veškeré vody Eufkratu pochází z Turecka; Sýrie přispívá 2%. U Tigridu představují turecké vody asi 45%, přičemž zbývající množství pochází z iránských a částečně iráckých přítoků (Elhance 1999: 127). Co se délky povodí týče, Eufkrat se nachází z 41% v Turecku, z 23% v Sýrii a z 36% v Iráku, zatímco 22% povodí Tigridu leží v Turecku, 1% v Sýrii a 77% v Iráku (Kliot 1994: 101). Skutečnost,

---

⁹ Průměrný roční průtok obou řek je téma, kde se vědci rozcházejí. Příčinou jsou z velké části roční a sezónní výkyvy v průtoku.

že Tigris získává velké množství své vody z přítoků na iráckém území, znamená, že ztráty vody způsobené vypařováním jsou nahrazeny a na rozdíl od Eufratu dochází v Iráku ke značnému nárůstu objemu vod Tigridu. Irák má větší potenciál kontrolovat Tigris, protože má pod kontrolou jeho přítoky na svém území. Vzhledem k vysoké koncentraci sedimentů a poněkud divočejšímu rázu řeky je Tigris pro zemědělské využití mnohem méně významný (Lupu 2002: 352).

5. STÁTY POVODÍ

5.1 Turecko

V Turecku obě řeky pramení a získávají na tomto území i značné množství své vody. Turecko tedy ovládá horní toky obou řek. Postavení Turecka posiluje také fakt, že je ze všech států povodí nejnávýspělejší a je členem NATO. Přestože byla země v posledních letech zasažena několika obdobími sucha, není vzhledem k poměrně velkému množství srážek a řadě dalších stálých toků na vodách Eufratu a Tigridu tolik závislá jako státy na dolním toku.

Turecko bylo historicky zemědělskou zemí a tento sektor hraje důležitou roli dodnes, přestože od 90. let roste význam průmyslové výroby a sektoru služeb (Metz 1995). Ačkoli zemědělství tvořilo podle odhadů pouze 8,9% HDP v roce 2012, ještě v roce 2010 byla celá čtvrtina obyvatel v tomto sektoru zaměstnána. V roce 2001 bylo 74% veškeré spotřebované sladké vody využito v zemědělství¹⁰. Jelikož nemá Turecko dostatek primárních energetických zdrojů, důležitou roli hrají vodní zdroje rovněž ve výrobě elektrické energie, která tvořila podle odhadů v roce 2009 32,5% veškeré vyrobené energie¹¹. Z hlediska potenciálu vodní energie je Turecko v rámci Evropy na druhém místě po Norsku (Akpınar – Kaygusuz 2012: 1150).

Turecko dlouho zastupovalo teorii absolutní svrchovanosti, od které však v posledních letech ustoupilo. Nyní vychází z přístupu využití vod pro všechny státy povodí (Winterová 2010: 178). V roce 1997 odmítlo podepsat Konvenci OSN z obav, že by státy na dolním toku měly právo omezit turecké plánované projekty (Lupu 2002: 363 – 364).

---

¹⁰CIA: The World Factbook, profil země (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, 3. 3. 2013).

¹¹CIA: The World Factbook, profil země (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, 3. 3. 2013).

Turecko považuje řeky Eufrat a Tigris za přeshraniční řeky, které spadají pod jeho suverenitu, dokud protékají jeho územím. Zároveň prosazuje, aby byly řeky považovány za jeden říční systém a byly také tak rozděleny mezi státy povodí. Podle Turecka je třeba zjistit opravdové potřeby každého státu a poté se je dostupnými zdroji snažit uspokojit. Turecko prosazuje uplatnění tzv. Třístupňového plánu, který je založen na spolupráci států při sběru dat a jejich interpretaci. Plán se skládá ze sběru dat o vodních zdrojích, sběru dat o půdních zdrojích a analýzy vodních a půdních zdrojů. V rámci této analýzy by byly doporučeny nejvhodnější metody zavlažování pro každý stát. Důraz by byl kladen na minimalizování ztrát vody a případně na modernizaci stávajících zavlažovacích systémů¹². Podle tureckých odborníků poskytují řeky Eufrat a Tigris dostatečné množství vody pro všechny státy povodí, ale vodní zdroje musí být využívány efektivně¹³. Turecko obhajuje své právo na vody Eufratu a Tigridu také faktem, že má mnohem lepší podmínky pro zemědělství, zejména co se kvality půdy týká, než Sýrie a Irák (Tomanbay 2000: 92 – 94). Z geografického hlediska je rovněž výhodnější budovat přehradu v hornatých oblastech Turecka než v nížinách Sýrie a Iráku, kde dochází k vysokým ztrátám vody vypařováním (Kolars 2000: 104).

Turecko si uvědomovalo rostoucí spotřebu vody a zároveň její možný budoucí nedostatek na Blízkém východě, a proto v roce 1987 představilo projekt, který by přebytečné turecké vodní zdroje dodával několika arabským zemím a Izraeli. Projekt nazvaný Vodovod míru (*Peace Pipeline*) však nebylo možné z politických důvodů realizovat (Elhance 1999: 150 – 151). Sýrie a Irák se k tomuto plánu stavěly negativně, jelikož Turecko chtělo prodávat vodu, která náleží jim. V roce 2001 se Turecku povedlo dohodnout se aspoň s Izraelem. Státy uzavřely desetiletou dohodu o prodeji turecké vody. Jedná se o vodu z řeky Manavgat, která ústí do Středozemního moře. Irák a Sýrie na tuto řeku sice nekladou nárok, ale považují tento krok za provokaci (Lupu 2002: 357).

---

¹²Water: A source of conflict or cooperation in the Middle East, dokument tureckého Ministerstva zahraničí, (<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/WaterASourceofConflictofCoopintheMiddleEast.pdf>, 5. 3. 2013).

¹³ Turkey's Policy on Water Issues, stránky tureckého Ministerstva zahraničí (http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-policy-on-water-issues.en.mfa, 5. 3. 2013).

5.2 Sýrie

Sýrie se z velké části rozkládá na aridních a semiaridních územích s malým množstvím srážek. Eufkrat představuje 80 - 90% syrských povrchových zásob vody, zatímco Tigris tvoří pouze několikakilometrovou syrskou hranici, a je tudíž využíván pouze lokálně pro potřeby soukromých zemědělců. Země má k dispozici také množství podpovrchových vod. (Kliot 1994: 138; Salman 7).

Nejvíce vody se v zemi spotřebuje v rámci zemědělství, a to až 95%. Problémem je stejně jako v Turecku rostoucí urbanizace a neschopnost vlády zajistit dostatečné množství vody pro velká města. Sýrie se snaží uplatňovat politiku potravinové soběstačnosti, jejíž implementace vedla k obrovskému rozšíření zavlažované plochy na konci 20. stol. Sýrie si uvědomila, že politika úplné soběstačnosti je neproveditelná, a proto došlo na přelomu tisíciletí k redefinici této politiky. Země se snaží zaměřit se na pěstování pouze několika plodin, které je vzhledem k podmínkám výhodné pěstovat, a výnosem z exportu těchto plodin poté zaplatit dovoz jiných komodit. Většina zavlažované půdy získává vodu z podzemních ložisek, což vede k jejich přečerpávání. Problémem je rovněž nízká efektivita zavlažovacích systémů, která nepřekračuje 60-70% (Salman 3 – 6). V minulosti byla pro zemi klíčová také výroba vodní energie, jejíž důležitost však klesla podle odhadů na 15,2% celkové vyrobené energie v roce 2009¹⁴. Sýrie má malé zásoby ropy, které se navíc vyznačují nízkou kvalitou. V posledních letech byla v zemi nalezena ložiska zemního plynu (MacQuarrie 2004: 29-30).

Sýrie se dovolává historického práva na využívání Eufkratu a Tigridu, jelikož jejich vody využívá na zavlažování již tisíce let. Je částečně zástupcem principu absolutní integrity¹⁵. Sýrie považuje povodí za mezinárodní, a tudíž za sdílené zdroje. K rozdělení vod Eufkratu a Tigridu by mělo dojít na základě matematické formule: Každý stát by měl sdělit své požadavky a to na každou řeku zvlášť, poté by měly být vypočítány kapacity obou řek v každém státě a voda rozdělena. Pokud by došlo k tomu, že celkové požadované množství je vyšší než kapacita řek, potřebné množství by se mělo proporčně odečíst od požadavků každého státu. Dále požaduje, aby veškeré spory mezi státy povodí byly řešeny mezinárodními institucemi, např.

---

¹⁴ CIA: The World Factbook, profil země (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, 31. 3. 2013).

¹⁵ Opačný názor, tedy ten, že stát má svrchované právo používat své vodní zdroje, zastává Sýrie ohledně povodí řeky Jordán a Orontes, kde je státem na horním toku.

Mezinárodním soudním dvorem. Při vyjednávání mezi státy povodí by měli být přítomni nezávislí mezinárodní pozorovatelé. Pokud nějaký stát nebude s rozdělením vod souhlasit, měla by OSN uvalit sankce (Cakmak 2001: 20).

Již dva roky probíhající vnitrostátní konflikt v Sýrii nadále ztěžuje nejen problém nedostatku a neefektivní správy vodních zdrojů, ale i možné vyjednávání s ostatními státy povodí.

5.3 Irák

Irácké podnebí je, stejně jako syrské, většinou suché, a proto je země velmi závislá na vodách Eufratu a Tigridu. Podle některých autorů tvoří zemědělská půda živena pouze dešťovými srážkami jen 25% veškeré obdělávané půdy. Z hlediska dostupnosti vody je na tom Irák lépe s řekou Tigris, která získává mnoho vody právě v Iráku (Kliot 1994: 146). Využívání vod Tigridu se však potýká s několika problémy. Zaprvé, řeka protéká na severu území kurdským teritoriím. Pokud by došlo k větší nezávislosti tohoto území, Irák by ztratil kontrolu nad tímto vodním zdrojem. Zadruhé, vody Tigridu obsahují mnohem více soli než vody Eufratu, čímž se řeka stává méně vhodnou na zavlažování. Většina iráckých zavlažovacích systémů je tedy situována podél řeky Eufrat (Gilli a kol. 2001: 23 – 24).

První válka v zálivu měla mimo jiné negativní dopady na irácké vodní projekty, které byly z drtivé většiny zničeny. Irák trpěl nedostatkem potravin, energie a pitné vody. Následné ekonomické sankce znesnadnily obnovu země. V důsledku toho se Irák snažil stát se soběstačným v pěstování potravin, což vedlo k rozšíření zavlažované plochy (Woolwine 1997: 26 - 27). Podle Světové banky dosahovalo irácké HDP na hlavu \$940 v roce 2004, což představuje čtvrtinu hodnoty HDP před 25 lety¹⁶.

Za normálních okolností je ekonomicky výhodnější pro Irák potraviny dovážet kvůli ekonomice založené na ropě (Beschoner 1992: 35-36). Přestože země disponuje obrovskými zásobami této suroviny, vodní energie představovala podle odhadů 31% veškeré vyrobené energie v roce 2012¹⁷. Ještě v roce 2000 bylo 92% veškeré čerpané sladké vody použito v zemědělství, zatímco v roce 2012 podle

---

¹⁶ Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, p. 2.

¹⁷CIA: The World Factbook, profil země (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, 31. 3. 2013).

odhadů přispíval zemědělský sektor pouze 8,7% k HDP¹⁸. Problém představují irácké zavlažovací kanály a metody, které jsou stejně jako v Sýrii vysoce nevykonné. Tisíce let zavlažování navíc vedly k salinitě půdy, která snižuje její úrodnost¹⁹.

Irák se před okupací stejně jako Sýrie zaštiťoval historickým právem na využívání obou řek. Povodí Eufratu a Tigridu bylo chápáno jako dvě nezávislé řeky, o jejichž rozdělení by se mělo jednat odděleně. Voda by měla být rozdělena podle matematické formule následovně: Každý stát sdělí své požadavky pro své dokončené projekty, budované projekty i pro plánované projekty. Státy si vymění hydrologická data a nakonec Společný technický výbor stanoví potřeby vody pro dokončené projekty, poté pro projekty ve výstavbě a nakonec pro plánované projekty. Země požadovala, aby Turecko propouštělo z Eufratu minimálně 700 m³/s. Tím by zůstaly Sýrii a Iráku k využití dvě třetiny vody Eufratu, což považovala irácká vláda za rozumné a spravedlivé využití řek (Cakmak 2001: 19 – 20). Od roku 2003, kdy byl Irák okupovanou zemí, byla vodní politika ovlivňována USA, které dávaly přednost vyjednávání s ostatními státy (Winterová 2010: 179).

6. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZTAHY MEZI STÁTY POVODÍ

Je nutné zmínit, že vodní problematika je pouze jedním z faktorů, které ovlivňují vzájemné vztahy mezi státy. V této kapitole představím některá další témata, která hrají či v minulosti hrála roli ve vývoji vztahů.

Do 90. let 20. století panovaly spory mezi Tureckem a Sýrií o provincii Hatay. Provincie v severovýchodním cípu Středoziemního moře se stala po rozpadu Osmanské říše součástí francouzského mandátního území spolu se Sýrií a Libanonem. Turecko se v Lausannské smlouvě podepsané v roce 1923 vzdalo požadavků na všechna svá bývalá území, avšak když se v roce 1936 jednalo o syrské nezávislosti, obrátil se Kemal Atatürk na Francii s žádostí, aby byla provincie připojena k Turecku. Důvodem mělo být Atatürkovo tvrzení, že většina obyvatel provincie jsou Turci. Arabská liga navrhla, aby se provincie stala autonomní oblastí, jejíž vnější záležitosti by spravovala Sýrie. Následné volby vynesly do čela tureckého

---

¹⁸CIA: the World Factbook, profil země (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, 31. 3. 2013).

¹⁹ Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, p. 22, 25.

prezidenta. V roce 1938 se provincie stala krátce republikou a o rok později byla na základě referenda přičleněna k Turecku. Sýrie nechtěla tento krok dlouho uznat. Problém souvisí také s řekou Orontes, která pramení v Libanonu, protéká Sýrií a na území provincie Hatay ústí do Středozemního moře. Turecko obviňovalo Sýrii, že využívá 90% vody řeky a nechává příliš málo pro turecké farmáře. Paradoxně z jednostranného využívání kritizuje Sýrie Turecko ohledně vod Eufratu a Tigridu (MacQuarrie 2004: 36 – 37). Podle dohody mezi Libanonem a Sýrií z roku 1994 využívá Libanon ročně pouze 80 milionů m³ a zbytek z celkového průtoku 420 milionů m³ zůstane Sýrii. Vztahy mezi Sýrií a Tureckem se zlepšily až v roce 1998 po podepsání Adanské bezpečnostní smlouvy. O šest let později podepsaly státy první dohodu o volném obchodu, která definuje a uznává hranice států. Turecko a Sýrie se vzápětí rozhodly postavit na řece společně přehradu (Kibaroglu a kol. 2005: 70 – 71).

Důležitou roli hrají ve vztazích mezi státy Kurdové, kteří obývají jihovýchodní a jižní Turecko, severozápadní Írán, severní Irák a severovýchodní Sýrii (viz přílohu č. 5). Po první světové válce byli Kurdové rozděleni hranicemi těchto států, přičemž polovina z nich se nacházela v Turecku. Kurdové byli nejprve utlačováni v Turecku a poté se stali cílem Husajnovy genocidy v 80. letech v Iráku. Se založením Kurdské strany pracujících (PKK) v Turecku v roce 1978 vznikly snahy o separatismus, které si dodnes ve formě útoků proti turecké vládě vyžádaly tisíce mrtvých (Davis 2010: 32). Syrský prezident Asad, otec současného prezidenta, si byl vědom nebezpečí, které pro Sýrii představuje Jihovýchodní anatolský projekt, a zároveň i vojenské a ekonomické převahy Turecka. Rozhodl se proto získat vliv na Turecko jiným způsobem. Zajistil podporu PKK a jiným guerillovým skupinám bojujícím proti turecké vládě tím, že jim poskytl zbraně a výcvikové kempy v Sýrii. Začátkem 80. let začala PKK operovat v jižním Turecku. Následně byly výcvikové kempy přesunuty do Libanonu, který byl okupován Sýrií. Útoky PKK pokračovaly a po zostření vztahů během plnění Atatürkovy přehrady začalo Turecko ztrácet trpělivost a tlačilo na Sýrii, aby problém vyřešila. Ta ze strachu z potenciálního vojenského střetnutí s Tureckem přesunula výcvikové kempy z Libanonu do Íránu. Napětí se vystupňovalo v roce 1995, kdy PKK poprvé zaútočila v provincii Hatay. Turecko veřejně obviňovalo Sýrii z podpory terorismu, zatímco Sýrie se dožadovala většího průtoku řeky Eufrat (MacQuarrie 2004: 34 – 36). Spory došly tak daleko, že v roce 1998 vyhrožovalo Turecko vojenskou akcí. Zásluhou Egypta bylo dosaženo bezpečnostní dohody mezi oběma státy. Výměnou za vodu přislíbila Sýrie konec podpory PKK a vyhnala jejich

vůdce Öcalana, který byl později zatčen tureckou stranou (Lupu 2002: 358; Akanda - Freeman - Placht 2007: 5).

Mezi Sýrií a Irákem panovalo dlouhou dobu napětí kvůli straně Baas, která se dostala v obou státech k moci během 60. let 20. století. Od roku 1968 obě strany soupeřily o vedoucí roli v ideologii panarabismu, což se stalo jednou z příčin hluboké krize mezi státy v roce 1974, která vedla téměř k ozbrojenému konfliktu (MacQuarrie 2004: 48).

Jistou roli hrají také mezinárodní organizace jako Evropská unie či Světová banka. Turecko není dále schopné samo financovat projekt a půjčky od mezinárodních institucí jsou často podmíněné dohodou o užívání řek. Evropská unie vyvíjí na Turecko tlak také kvůli jeho možnému budoucímu členství (Akanda – Freeman – Placht 2007: 5).

7. VÝVOJ POVODÍ PŘED REALIZACÍ GAP

Pod nadvládou Osmanské říše bylo povodí Eufratu a Tigridu efektivně spravováno. S rozpadem říše v roce 1922 a postupným vznikem Turecka, Sýrie a Iráku se povodí stalo mezinárodním. Přesto lze vztahy mezi těmito státy mezi léty 1922 a 1960 označit za harmonické. Žádný ze států nerealizoval v této době velké vodní projekty, které by měly negativní vliv na kvalitu či kvantitu vody. Průtok řek závisel pouze na přírodním kolísání toku, které představovalo pro Sýrii a Irák jediný problém – občasné záplavy (Kibaroğlu 2004a: 3).

Situace se změnila v 60. letech 20. století, když Turecko a Sýrie, které řeky do té doby rozsáhleji nevyužívaly, předložily ambiciózní plány na využití řek pro zavlažování a výrobu energie. Irák v té době oznámil rozšíření zavlažovaných oblastí (Kibaroğlu 2004a: 3). Brzy začalo být zřejmé, že požadované množství vody pro projekty všech zemí překračuje průměrný průtok řek.

7. 1 Mezinárodní dohody týkající se Eufratu a Tigridu před realizací GAP

První dohody ohledně vodních zdrojů vznikaly již ve 20. letech 20. století tehdy mezi mandátními územími Francie a Velké Británie a Tureckem. První významnou dohodou byla tzv. Luzonská smlouva uzavřená v roce 1920 mezi Velkou Británií a Francií, ve které strany souhlasily se založením komise, jejímž úkolem by byl výzkum a koordinace využití řek Eufratu a Tigridu (El-Fadel a kol. 2002: 101).

V roce 1946 vznikla Smlouva o přátelství a sousedských vztazích mezi Irákem a Tureckem, v jejímž rámci se Turecko zavázalo, že bude v případě budování jakéhokoli vodního díla konzultovat projekt s Irákem a případně bude projekt upraven tak, aby byly uspokojeny potřeby obou států. Teoreticky dohoda platí dodnes, ale fakt, že Sýrie není její součástí a nebyly specifikovány podmínky konzultace, nečiní dohodu příliš užitečnou (Elhance 1999: 141). Irák měl podle této dohody právo vybudovat na tureckém území vodní díla, aby mohl regulovat průtok vody a vyhnout se záplavám. K takovému kroku však nikdy nedošlo (Lupu 2002: 355).

8. VODNÍ PROJEKTY SÝRIE A IRÁKU

Irák využívá řeky na zavlažování již od dob Mezopotámie. Mezi nejdůležitější přehradu patří Haditha na Eufratu a Mosul na Tigridu. Do otázky vodních zdrojů významně zasáhla válka v Zálivu, která pozdržela výstavbu mnoha projektů (Beschorner 1992: 36).

Přesto byl v roce 1991 dokončen důležitý projekt Třetí řeka, široký mělký kanál, který je více než 500 km dlouhý. Kanál spojuje Eufrat a Tigris v horní části povodí. Mezi hlavní cíle patří odvádění znečištěné a slané vody z území mezi dvěma řekami do Perského zálivu, zabránění záplavám, rozšíření rozlohy zavlažované půdy a zlepšení stavu močálů, kam byla do té doby odváděna voda ze zavlažovaných polí (Merry 1992: 8-9). Kritikové projektu tvrdí, že jedním ze záměrů bylo naopak vysušení močálů, ve kterých žijí šitští močáloví Arabové. Ti aktivně bojovali proti všem dosavadním iráckým režimům (Elhance 1999: 146 – 147). Projekt je také zdrojem sporu s Tureckem. Podle Turecka by se spojením Eufratu a Tigridu měla potřeba vody pro Irák určit holisticky. Irák se bojí, že by tímto způsobem přišel o značné množství vod Eufratu. V roce 2004 využíval Irák 15 miliard m³ vody z Eufratu a 32 miliard z Tigridu (MacQuerrie 2004: 43 - 44).

Sýrie se rozhodla v 60. letech 20. století vzhledem k rostoucím potřebám potravin a energie realizovat projekt Eufratské údolí, který plánovala již dříve Francie a Sovětský svaz. První z přehrad, obrovská Tabqa²⁰ spolu s Asadovým jezerem, největším v zemi, na řece Eufrat měla dodávat vodu na zavlažování 640 000 ha půdy a představovat až 60% vyrobené energie země. Cíle však byly značně přeceněny. Z důvodu vysokého obsahu sádry a soli v půdě v okolí přehrad

²⁰ Přehrada byla později přejmenována na Al-Thawra, což v arabštině znamená „revoluce“.

a kolapsu kanálů způsobenému intenzivním zavlažováním byly odhady zavlažované půdy nejprve sníženy na 370 000 ha a později na 240 000 ha. Kolik půdy je však opravdu zavlažováno, není známé. Odhady se pohybují od 60 000 do 397 000 ha půdy (MacQuarrie 2004: 31). Problém představují ztráty vody způsobené vypařováním kvůli rozlehlé ploše Asadova jezera (Elhance 1999: 174). Mezi další přehrady postavené v rámci projektu Eufratské údolí patří regulační přehrada al-Ba'th a vodní elektrárna Tishreen (MacQuarrie 2004: 32).

9. JIHOVÝCHODNÍ ANATOLSKÝ PROJEKT

9.1 Co je GAP?

Jihovýchodní anatolský projekt je široko-sektorový a celistvý rozvojový projekt, který je realizován v kontextu udržitelného rozvoje. Základním cílem je zlepšení životních podmínek a zvýšení příjmů obyvatel a tím eliminace regionálních nerovností. Projekt má přispívat k národním cílům sociální stability a ekonomického růstu zvýšením produktivity a nabídek zaměstnání v zemědělském sektoru. Projekt zahrnuje devět provincií Jihovýchodní Anatólie (viz přílohu č. 3). Původně projekt sestával pouze z projektů na zavlažování a výrobu vodní energie. Na konci 80. let byl transformován v široko-sektorový sociální a ekonomický rozvojový program, který se týká také infrastruktury, lesnictví, vzdělání a zdraví a klade důraz na udržitelný rozvoj. Část projektu týkající se vodních zdrojů počítá s výstavbou 22 přehrad a 19 vodních elektráren, které mají zavlažovat půdu o velikosti 1,82 milionů ha a vyrobit ročně 27 miliard kWh²¹.

9.2 Historie projektu

S myšlenkou lépe využít vody Eufratu a Tigridu přišel již Atatürk, když se země potýkala s nedostatkem elektřiny ve 20. a 30. letech 20. století. V 50. a 60. letech začala vláda zkoumat turecká povodí a jejich zavlažovací potenciál a potenciál na výrobu elektřiny. Až v roce 1980 byly projekty týkající se povodí Eufratu a Tigridu pojmenovány Jihovýchodní anatolský projekt. Na konci 80. let byla založena Správa jihovýchodního anatolského regionálního rozvoje (*Southeastern Anatolia Regional*

---

²¹ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

Development Administration, RDA), jejímž úkolem je zajišťování investic a služeb v oblasti plánování, infrastruktury, průmyslu, zemědělství a dalších oblastech nezbytných pro rozvoj regionu, zajištění spolupráce mezi organizacemi a agenturami pracujícími v regionu. RDA také propaguje investiční potenciál a možnosti regionu na mezinárodní úrovni²².

Projekt přijal základy akčního plánu, který je známý pod názvem Agenda 21. Na tomto základě klade projekt důraz na udržitelné využívání zdrojů a vytváření nových, decentralizaci, rozvoj spolupráce mezi vládními a občansko-společenskými organizacemi a aktivní participaci občanů²³.

9.3 Socioekonomický charakter Jihovýchodní Anatólie

GAP zahrnuje devět provincií Jihovýchodní Anatólie, které patří mezi nejméně rozvinuté oblasti Turecka. Jak z hlediska velikosti území, tak i počtem obyvatel odpovídá region cca. 10% Turecka. Region čelí několika problémům, jako jsou nízká úroveň gramotnosti, vysoká míra porodnosti či špatný přístup ke zdravotní péči ve srovnání se zbytkem země. Dalším problémem je okrajové postavení žen a dětí ve společnosti (Yalcinkaya 2010: 3). Mezi léty 1990 a 2000 dosahovala míra růstu počtu obyvatel 2,5%, zatímco turecký průměr byl 1,8%. Podobně na tom byl růst městského obyvatelstva, který ve stejném období byl 3,7% v regionu, přičemž turecký průměr pouze 2,7%. Vysoká míra urbanizace přispívá k nezaměstnanosti a zvýšenému tlaku na městskou neefektivní infrastrukturu. V roce 1985 dosahoval HDP na hlavu regionu jen 47% HDP na hlavu celého Turecka²⁴.

Oblast je osídlená převážně kurdským obyvatelstvem. V roce 1990 tvořili Kurdové přibližně 65% obyvatelstva Jihovýchodní Anatólie, čímž se tento region stal jediným v Turecku, kde tvořili Kurdové většinu. Kurdové byli v minulosti systematicky utlačováni. Turecko po mnoho let odmítalo uznat jejich existenci. Kurdština byla zakázána ve školách, v rádiu, televizi či tištěných médiích kvůli podezření, že by

---

²² Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013); Latest Situation on Southeastern Anatolia Project Activities of the GAP Administration, GAP RDA 2006 (http://includes.gap.gov.tr/files/ek-dosyalar_en/about-gap/latest-situation.pdf, 31. 3. 2013), s. 8.

²³ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

²⁴ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

povolání podporovalo úsilí o separatismus. Tato turecká politika nejspíše přispěla k zaostalému stavu Jihovýchodní Anatólie (Harris 2002: 751 – 752).

9.4 Mezinárodní spolupráce

V roce 1997 odstartoval soubor projektů Program pro udržitelný rozvoj v regionu GAP, který byl spuštěn ve spolupráci s Rozvojovým programem OSN (*UNDP*). Základním cílem tohoto programu je snížení socioekonomických nerovností v regionu a probíhá v oblastech jako základní sociální služby, rovnost pohlaví, městská správa, environmentální udržitelnost či participace obyvatel. GAP RDA spolupracuje i s dalšími mezinárodními organizacemi, univerzitami a občanskými organizacemi z hlediska sdílení informací a zkušeností, mimo jiné také se syrským Mezinárodním centrem pro zemědělský výzkum v suchých oblastech či syrskou Všeobecnou organizací pro územní rozvoj (*General Organization for Land Development, GOLD*). Mezi další mezinárodní aktivity RDA patří společné tréninkové programy či rozličné workshopy a semináře s účastníky z dalších zemí, které realizují podobné projekty. RDA také spolupracuje s organizací *The World Water Council*²⁵.

9.5 Financování projektu

Celkové náklady projektu jsou odhadované na \$32 miliard. 62,2% z této částky již bylo investováno a to převážně tureckou vládou (Yalcinkaya 2010: 4). Projekt byl spolufinancován několika zeměmi, např. USA, Kanadou, Izraelem či Francií, a mezinárodními organizacemi jako např. Světovou bankou (\$650 000) či Evropskou unií (47 milionů euro)²⁶. Určité částky na sociální a ekonomický rozvoj přispěly také některé odborné organizace OSN jako *UNICEF* a *UNDP* (Harris 2002: 746).

Nedostatek financí způsobený vodními spory se Sýrií a Irákem a čtyřmi finančními krizemi v Turecku značně zpomalil výstavbu. Dokončení projektu bude zpožděno o několik let, možná desetiletí. Turecká vláda počítala se zahraničními investicemi, ale především poslední projekt, přehrada Ilisu, si vysloužila kritiku

---

²⁵ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

²⁶ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

zahraničních médií a nevládních organizací, která vedla k tomu, že mnohé státy a firmy odmítly projekt financovat či poskytovat půjčky (Jongerden 2010: 139).

9.6 Cíle GAP

Kromě efektivního využití vod Eufratu a Tigridu pro zavlažování a výrobu energie je dalším důležitým cílem projektu celkový socioekonomický rozvoj regionu. Z tohoto důvodu byl založen Sociální akční plán, jehož hlavní cíle se týkají sociální struktury, zemědělství, zaměstnání, vzdělání, zdraví, populace a osídlení. Konkrétní programy jsou zaměřeny například na zvýšení efektivity zemědělské výroby, snížení míry nezaměstnanosti, přilákání investorů a kvalifikované pracovní síly, zajištění rovného přístupu ke vzdělání či snížení kojenecké a dětské úmrtnosti²⁷.

Podle mnohých autorů je projekt silně spjat s Kurdy a s pokusem o jejich začlenění do politického, ekonomického a kulturního života Turecka. Téma je spojené také s kurdským separatismem a sebeurčením, které se týkají především PKK a jejich aktivit v posledních dekadách. Od celkového rozvoje regionu si turecká vláda podle některých autorů slibuje oslabení separatistických tendencí a lepší kontrolu oblasti. Násilné akce proti PKK mají být vystříhány politikou rozvoje (Harris 2002: 751 – 753, 755).

9.7 Dílčí projekty

Celkem má být v rámci projektu vybudováno 14 přehrad a 11 vodních elektráren na Eufratu a osm přehrad a osm elektráren na Tigridu (Akpınar – Kaygusuz 2012: 1155).

První velkou přehradou na Eufratu byla přehrada Keban, jejíž stavba započala v roce 1964 a dokončena byla o deset let později. Jednalo se pouze o vodní elektrárnu, která neměla pro státy na dolním toku žádné důsledky. V roce 1987 byla dokončena další přehrada – Karakaya. Stavba těchto přehrad iniciovala vznik nejambicióznějšího rozvojového projektu v roce 1980 (Kibaroglu 2007: 153).

Ústředním bodem projektu je Atatürkova přehrada, která může vyrábět až 8,9 miliard kWh za rok. Velkým problémem je kvůli rozsáhlé vodní ploše vypařování

---

²⁷ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

(Elhance 1999: 147 – 148). Stavba přehrady začala v roce 1983 a dokončena byla v roce 1990. Plocha zemědělské půdy, která bude přehradou zavlažována, je 872 385 ha, což představuje více než polovinu plochy, která má být v rámci GAP zavlažována. V současné době je zavlažováno 200 000 ha půdy. Přehrada hraje také klíčovou roli při výrobě vodní energie a poskytování pitné vody. (Akpınar – Kaygusuz 2012: 1153 - 1154).

Mezi další přehrady a elektrárny patří například Karakaya, Dicle, Batman, Birecik či Karkamis (viz přílohu č. 4).

Začátek zavlažovacích projektů odstartoval v roce 1995 v nížině Harran (Harris 2008: 3).

9.8 Poslední vývoj projektu

V roce 2009 bylo dokončeno 44% projektu. Dokončení v jednotlivých sektorech je následující: 74% části projektu, která se zaměřuje na výrobu vodní energie (osm elektráren), 15% zemědělské části projektu a 58% sociálních programů (Daoudy 2009: 369). Z finančního hlediska bylo již 56,4% nákladů investováno²⁸.

Stavba poslední velké přehrady Ilisu vyvolala kontroverze jak v zahraničí, tak v Turecku. Největší přehrada na Tigridu leží nedaleko syrsko-tureckých hranic a její stavba začala v roce 2006. Přehrada má poskytovat vodu na zavlažování a vyrábět energii. Kritika je zaměřená především na vliv výstavby na místní, zejména kurdské, obyvatelstvo a na kurdské historické město Hasankeyf. Následující dva extrémní názory znázorňují složitost a subjektivnost situace. Podle Aybogy (2009) z listu *Kurdish Herald* si výstavba přehrady vynutí vystěhování až 78 tisíc obyvatel. Antickému městu Hasankeyf hrozí zaplavení. Turecká vláda slíbila vytvořit v oblasti jakýsi kulturní park, který by byl tvořen několika monumenty z tohoto města, ale Ayboga (2009) tvrdí, že tento plán nebude kvůli sofistikované struktuře monumentů proveditelný. Stavbu přehrady viděly kontroverzně i některé státy a mezinárodní organizace a Německo, Rakousko a Švýcarsko dokonce pozastavily poskytnutí půjček turecké vládě (Ayboga 2009). Jistý podíl na tomto kroku nesou i Sýrie a Irák, které vehementně upozorňovaly na kontroverze ohledně stavby přehrady.

---

²⁸ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

Özkaya (2010) z tureckého Ministerstva zahraničních věcí uvádí, že tvrzení, že přehrada bude mít negativní vliv na Sýrii a Irák s ohledem na množství vody, jsou neopodstatněná. Přehrada Ilisu bude sloužit především k výrobě energie a řeka Tigris navíc získává velkou část své vody z přítoků v Iráku. Ohledně vysídlení obyvatel poukazuje autorka na fakt, že bude přehrada dokončena až za několik let a do té doby se dokončí také plány na vysídlení. Podle turecké vlády budou obyvatelé přesídleni do oblasti dle jejich přání a dostanou odstupné. Město Hasankeyf bude zaplaveno pouze v dolní části a nejdůležitější památky z této oblasti budou přesunuty do kulturního parku. Přehrada podle autorky naopak přinese regionu výhody ve formě ekonomického a sociálního rozvoje a pro státy na dolním toku zajistí konstantní tok řeky (Özkaya 2010).

9.9 Dopady Jihovýchodního anatolského projektu

Oficiální stránky projektu uvádí, že se v období 1995 až 2000 téměř zdvojnásobil počet průmyslových podniků v regionu. Zvýšil se také export z regionu – podíl regionu na celkovém tureckém vývozu se zvýšil z 2,3 na 3% v období mezi roky 2001 a 2005²⁹. Ünver (1997: 466) uvádí, že roční příjem na hlavu v oblasti Harranské nížiny, kde proběhl pilotní zavlažovací projekt, se zvýšil z \$1034 v roce 1994 na \$3963 v roce 1995. Avšak zda tento ekonomický růst vedl také k většímu blahobytu obyvatel, zůstává sporné. Harris (2008) poukazuje na to, že na základě provedených výzkumů v této nížině zvedl projekt životní úroveň jen u části obyvatel a u těch se zvedly také náklady spojené se zemědělskou produkcí a dluhy. Ženy a bezzemci těžili z projektu jen velmi málo³⁰.

Projekt už celkově způsobil zaplavení cca. 400 vesnic a vedl k vystěhování téměř 200 000 obyvatel, většinou Kurdů. Existující projekty již zmenšily průměrný průtok řek z 80 km³ v letech 1965-1973 na 50 km³ v letech 1989 – 1998 (Michel a kol. 2012: 13).

Pokud použijeme oficiální čísla projektu, dokončené turecké zavlažovací projekty by znamenaly roční čerpání 9 až 10 km³ vody z Eufratu a 3,7 až 5,6 km³ z Tigridu³¹. Jiní experti však uvádějí, že projekt by mohl po dokončení čerpat až

²⁹ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

³⁰ Více viz Harris (2008).

³¹ Oficiální stránky projektu (<http://www.gap.gov.tr/english>, 25. 4. 2013).

polovinu průtoků obou řek. Některá voda ze zavlažovaných polí se navíc bude vracet do řek a ta by mohla znečistit až 40% Eufratu a 25% Tigridu (Michel a kol. 2012: 11 – 12). Irák by tak mohl dostávat až o 80% méně vody z Eufratu a Sýrie o 40% (Harris 2002: 745). Světová banka uvádí, že se průtok Eufratu v Iráku snížil z průměrných 30 – 35 miliard m³ ročně mezi léty 1932 až 1970 na 19 – 21 miliard m³ v letech 1971 až 2003, přičemž v druhém období někdy dosahoval pouze 10 miliard m³. Předpokládá se, že po dokončení všech tureckých a syrských projektů klesne průměrný průtok řeky v Iráku na pouhých 9 miliard m³ a v obdobích sucha dokonce ještě níže³².

Sníženým průtokem bude trpět nejen zemědělství, jelikož půda bude slanější, ale bude se nadále zhoršovat také kvalita vody, s níž poroste výskyt nemocí. Zasažena bude též výroba vodní energie.

Ohrožena je kvůli nedostatku vody také ekologická rovnováha řeky. Jedná se především o vzácné mokřiny na jihu Iráku. Jednou už byly zničeny – v roce 1991, když Saddám Husajn odklonil řeku, která je živila, aby potrestal místní rebelské šíitské obyvatelstvo. Mokřiny se postupně zotavovaly a v roce 2007 dosáhly téměř 70% obnovení. O dva roky později však začaly mokřady opět vysychat – tentokrát kvůli obdobím sucha (viz přílohu č. 6). Jistou vinu na tom bezesporu nesou vodní projekty Turecka, Sýrie a Íránu, které omezily množství vody proudící do mokřad (Chulov 2009: 33 – 40).

Řeka Tigris je projektem zasažena mnohem méně, i když se i na této řece staví elektrárny a přehrady. Z důvodu získávání značného množství vody na iráckém území se ve srovnání s Eufratem zmenší průtok řeky v Iráku nepatrně³³.

Existují však také pozitivní dopady GAP na státy na dolním toku a tím je regulace průtoku. Sýrie a Irák se tak mohou vyhnout obdobím záplav i sucha. Tento pozitivní aspekt je často zdůrazňován tureckými autoritami, ale Sýrii a Iráku se zdá daň za takovou kontrolu až příliš vysoká.

---

³² Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, s. 13 – 14.

³³ Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, s. 14 – 15.

10. VLIV JIHOVÝCHODNÍHO ANATOLSKÉHO PROJEKTU NA VZTAHY MEZI STÁTY POVODÍ

10.1 Vodní krize

Během 70., 80. a 90. let se v regionu objevilo několik krizí, jejichž příčinou byla mimo jiné jednostranná realizace vodních, především tureckých, projektů.

Nejblíže stály ozbrojenému konfliktu Sýrie a Irák v roce 1974. V tomto roce bylo nejen málo srážek, ale Turecko začalo plnit přehradu Keban a Sýrie přehradu Tabqa. Zatímco turecká přehrada měla sloužit výhradně k výrobě energie, syrská plánovala zavlažovat obrovskou rozlohu půdy. Během naplňování se výrazně zmenšil průtok Eufratu pro Irák. Ten obvinil Sýrii před Arabskou ligu ze záměrného zdržování vody z politických důvodů³⁴ a ze způsobení škod na 70% irácké úrody. Následně byly uzavřeny vzdušené prostory mezi oběma státy, zrušeny letecké linky a diplomatické a ekonomické vztahy. Irácká a syrská armáda se přesunuly k vzájemným hranicím a státy stály na pokraji války. Po zásahu Saudské Arábie a Sovětského svazu se podařilo situaci uklidnit a přesvědčit Sýrii, aby pustila dodatečné množství vody do Eufratu (MacQuarrie 2004: 48-50).

V roce 1983 vzrostlo napětí mezi Tureckem a Sýrií, když klesla hladina vody v Asadově jezeru, což negativně ovlivnilo syrskou výrobu vodní energie. Sýrie obviňovala z tohoto deficitu Turecko. Sýrie protestovala znovu v roce 1986 během plnění turecké přehrady Karakaya. Turecko reagovalo vpuštěním dodatečné vody do Eufratu (Scheumann 1998: 121).

Další konflikt se týkal naplňování Atatürkovy přehrady na začátku roku 1990, kdy Turecko na měsíc téměř přerušilo tok řeky Eufrat. Přestože země tento krok měsíc dopředu spolu s plánem na nahrazení chybějícího množství vody oznámila, Sýrie a Irák silně protestovaly požadující dohodu o sdílení vod Eufratu a zkrácení doby naplňování (Kibaroglu 2004a: 6). Turecko argumentovalo tím, že si vybralo na plnění nádrže takové období, aby nedostatek vody státům na dolním toku co nejméně uškodil. Irák nicméně oznámil, že pokud nebude doba plnění zkrácena ze čtyř na dva týdny, přeruší dodávky ropy (Scheumann 1998: 123). Z důvodu dodržení dohody z roku 1987 o průměrném průtoku Eufratu min. 500 m³/s vypouštělo Turecko měsíc před začátkem plnění přehrady do Eufratu dodatečné množství vody³⁵. Sýrie

³⁴ Viz kap. Faktory ovlivňující vztahy mezi státy.

³⁵ Turecko dodrželo průměrný roční průtok, avšak průměrný měsíční průtok nikoli.

ani Irák však nemohly toto množství navíc využít, protože jim chyběly úložné kapacity. V důsledku toho fungovala během plnění přehrady vodní elektrárna na přehradě Tabqa pouze na 12% a objevil se také nedostatek pitné vody (Lupu 2002: 356). Množství vody pro Sýrii a Irák se zmenšilo o 75%. Irák hrozil bombardováním přehrady, což vedlo k vyhrožování Turecka, že zastaví tok úplně (Jongerden 2010: 138).

K napjatým vztahům přispěl v roce 1992 tehdejší turecký premiér Suleyman Demirel, který přirovnáním vody k ropě odmítl syrské a irácké stížnosti, že jim turecké masivní zavlažovací systémy a vodní elektrárny odpírají náležitý podíl vody. Podle deníku *Mideast Mirror* řekl Demirel následující: „Neříkáme, že sdílíme jejich zásoby ropy. Oni nemohou říct, že sdílí naše vodní zdroje. Je to otázka suverenity. Máme právo dělat si, co chceme³⁶“ (cit. dle Elhance 1994: 144).

Další krize vznikla v roce 1996 se začátkem budování turecké přehrady Birecik, jejíž funkcí je pouze regulovat tok Eufratu. Irácká a syrská vláda protestovaly proti stavbě této přehrady s odůvodněním, že ovlivní kvalitu a kvantitu přitékající vody (Kibaroglu 2004a: 6). Sýrie a Irák požadovaly od Arabské ligy zastavení finanční pomoci pro turecké projekty a snažily se přesvědčit k bojkotu evropské firmy, které přehradu financovaly (Scheumann 1998: 124).

Sýrie a Irák kritizovaly Turecko za způsobení nedostatku vody v následujících letech několikrát. Sýrie obviňovala Turecko také z vypouštění kontaminované vody zpět do řeky, což vedlo ke zvýšenému výskytu cholery v Sýrii. Znečištěná a slaná voda způsobila také prudký úbytek rybaření (Jongerden 2010: 139).

Napětí vzrostlo i v roce 2000, když Turecko oznámilo, že kvůli suchu nebude schopno dodržet minimální průtok 500 m³ na turecko-syrských hranicích³⁷.

10. 2 Bilaterální a trilaterální vyjednávání

Realizace vodních projektů však nutila státy také vyjednávat a spolupracovat. Nová fáze „vodních“ vztahů začala v okamžiku, kdy se Turecko rozhodlo vybudovat

---

³⁶ „We do not say we share their oil resources. They cannot say they share our water resources. This is a matter of sovereignty. We have a right to do anything we like.“

³⁷ Downstream Impacts of Turkish Dam Construction on Syria and Iraq: Joint Report of Fact-Finding Mission to Syria and Iraq, společný projekt organizací *Kurdish Human Rights Project*, *The Ilisu Dam Campaign* a *The Corner House*, 2002 (<http://www.thecornerhouse.org.uk/sites/thecornerhouse.org.uk/files/IraqSyria.pdf>, 29. 3. 2013).

pilotní dílo Jihovýchodního anatolského projektu, přehradu Keban na řece Eufrat. Irák trval na garantovaném průtoku $350\text{m}^3/\text{s}$ během plnění přehrady. V červnu 1964 se konala první schůzka tureckých a iráckých expertů. Turecko přislíbilo, že podnikne všechna opatření, aby mohlo průtok daného množství vody dodržet. Během tohoto setkání navrhlo Turecko zřídit Společný technický výbor, který by určil potřeby každého státu a připravil podklady pro budoucí dohodu mezi státy ohledně povodí. Ten samý rok se konalo setkání Turecka a Sýrie, které si vyměnily informace technického rázu ohledně přehrad Keban a Tabqa. Obě strany se shodly na důležitosti společných schůzek států povodí (Kibaroğlu 2004a: 3-4).

První trilaterální schůzka se konala v roce 1965 v Bagdádu, kde si státy vyměnily technická data ohledně přehrad Keban (Turecko), Haditha (Irák) a Tabqa (Sýrie). Irák požadoval ročně 18 miliard kubických metrů z řeky Eufrat, Turecko 14 miliard a Sýrie 13 miliard (Elhance 1999: 141). Průměrný roční průtok řeky je však pouze 32 miliard m^3 . Irácká delegace předložila návrh dohody, která mimo jiné zahrnovala vytvoření stálého Společného technického výboru, který by byl pověřen dohlížet na dodržování dané dohody. Turecko tento návrh ihned zamítlo a navrhlo, aby úkolem Výboru bylo pouze zajištění spolupráce v rámci vodních projektů. Sýrie navrhla, aby Výbor také zjistil požadavky na vodu na zavlažování v jednotlivých státech a zkoumal možné řešení nedostatku vody Eufratu odkloněním části vody z Tigridu do Eufratu. Irák tento návrh zamítl a trval na vyjednávání pouze o řece Eufrat (Kibaroğlu 2004a: 4).

V 70. letech 20. století došlo k několika schůzkám a výměnám informací mezi třemi státy, ale nebylo dosaženo žádné dohody. Teprve v roce 1980 se na irácký popud sešel poprvé Společný technický výbor, jehož se účastnilo Turecko a Irák. Sýrie se přidala v roce 1983 a od té doby se konalo celkem šestnáct setkání do roku 1993. Nejdůležitější body agendy Výboru se týkaly výměny hydrologických a meteorologických dat, sdílení informací ohledně pokroku v budování přehrad a zavlažovacích systémů a diskuze o počátečních plánech na naplnění tureckých přehrad: Atatürkovy a Karakaya (Kibaroğlu 2004a: 4-5).

V květnu 1990 na setkání Společného technického výboru požadoval Irák zvýšení vypouštěné vody z Turecka na $700\text{m}^3/\text{s}$. Turecko trvalo na $500\text{m}^3/\text{s}$, ale přislíbilo propouštět $700\text{m}^3/\text{s}$ v kritických obdobích (Scheumann 1998: 124).

Avšak ani po šestnácti schůzkách nemohl Společný technický výbor splnit své cíle a rozhovory byly zablokovány. Důvodem byly rozdíly v pojetí Eufratu a Tigridu.

Státy se nemohly dohodnout, zda budou řeky chápány jako jeden říční systém (Turecko) či zda se mají jednání omezit pouze na řeku Eufrat (Irák). Další neshody se objevily v tom ohledu, zda jsou řeky mezinárodní (Sýrie, Irák) či přeshraniční (Turecko) (Kibaroğlu 2004a: 5).

Vzhledem k neúspěchu Společného technického výboru navrhla Sýrie, aby se země scházely na politické úrovni, konkrétně se jednalo o ministry zahraničí. V květnu se konala schůzka v Ankaře, ale žádného pokroku nebylo dosaženo. Země se nemohly shodnout na interpretaci Konvence OSN ani Protokolu z roku 1987 uzavřeného mezi Tureckem a Sýrií. Turecko požadovalo, aby byla do jednání zahrnuta také řeka Orontes, což Sýrie odmítla. Setkání v červnu téhož roku proběhlo za účasti Iráku, ale na druhou stranu bez účasti Sýrie. Irák vyjádřil své požadavky na rozdělení Eufratu – Turecko mělo pouštět 700 m³/s pro Sýrii a Irák³⁸.

Státy se v roce 2007 dohodly, že obnoví schůzky Společného technického výboru a o rok později byl založen společný vodní institut (Doğan 2009; Michel a kol. 2012: 13).

V roce 2009 se všechny tři země sešly na krizovém summitu v Ankaře, aby diskutovaly o problému sucha v regionu a vodách Eufratu a Tigridu. Žádného průlomu v jednání však nebylo dosaženo. Turecko diplomaticky odmítlo irácký požadavek na větší množství vody; každý ze států zdůrazňoval své vlastní zájmy a obhajoval svá stanoviska. K žádnému konkrétnímu kroku, který by vedl k třístranné dohodě, nedošlo (Jongerden 2010: 139 – 140).

V květnu téhož roku vyvíjel irácký parlament tlak na vládu, aby žádala od Turecka více vody. Podle parlamentu je Turecko odpovědné za pokles iráckých zásob vody ze 40 miliard m³ na pouhých 11. Iráčtí experti tvrdí, že země nezaznamenala menší množství srážek než obvykle. Nedostatek vody v Iráku vede k environmentálním katastrofám, mimo jiné k vysoušení a salinitě mokřin a vysídlování venkovských obyvatel. Z tohoto důvodu byla schválena rezoluce, podle které nesmí být uzavřena s Tureckem žádná smlouva, dokud nedojde ke spravedlivějšímu přerozdělení vod Eufratu a Tigridu (Jongerden 2010: 138).

---

³⁸ Water Issues Between Turkey, Syria and Iraq, A Study by the Turkish Ministry of Foreign Affairs, Department of Regional and Transboundary Waters (<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/WATER-ISSUES-BETWEEN-TURKEY-SYRIA-AND-IRAQ.pdf>, 18. 3. 2013).

10. 3 Dohody

Dodnes byly mezi státy povodí uzavřeny tři bilaterální dohody, které se týkají vod Eufratu a Tigridu. První z nich byla uzavřena v roce 1987, kdy Turecko a Sýrie podepsaly Protokol o hospodářské spolupráci, v němž tvoří vody Eufratu pouze jednu kapitolu. Turecko v této dohodě garantuje minimální průměrný roční průtok Eufratu $500\text{m}^3/\text{s}$. Toto množství bylo sice v rozmezí toho, co Sýrie požadovala, ale stejné množství požadoval také Irák (Elhance 1999: 143-144). Je důležité poznamenat, že protokol byl považován pouze za dočasnou dohodu. V článku 6 Protokolu se píše: „Během plnění Atatürkovy přehrady, a dokud nedojde ke konečnému rozdělení vody Eufratu mezi tři státy povodí, garantuje Turecko roční průměrný průtok více než $500\text{m}^3/\text{s}$ na syrsko-tureckých hranicích a v případech, kdy měsíční průtok spadne níže než $500\text{m}^3/\text{s}$, turecká strana se zavazuje nahradit rozdíl během následujícího měsíce.“³⁹ (cit. dle Kibaroglu 2004b: 4). Protokol souvisel s jiným protokolem podepsaným ve stejném čase, ve kterém Sýrie slíbila spolupracovat s Tureckem na bezpečnostních záležitostech podél společné hranice. Sýrie měla ukončit podporu různých militantních skupin na svém území a v okupované části Libanonu, které bojovaly proti turecké vládě. Tyto skupiny zahrnovaly Kurdskou stranu pracujících operující v jižním Turecku, Dev-Sol (revolucionářská levicová turecká skupina) či ASALA (arménská extrémistická skupina) (Gruen 2000: 569).

Plnění Atatürkovy přehrady v roce 1990 donutilo Sýrii a Irák uzavřít dohodu o využívání vod Eufratu, která stanovuje procentuální rozdělení vody přitékající do Sýrie mezi tyto dva státy. Sýrii připadne podle dohody 42% a Iráku 58% (Kibaroglu 2004a: 8).

V roce 2001 bylo podepsáno Společné komuniké mezi syrskou GOLD (*General Organization for Land Development*) a GAP RDA. Smlouva mimo jiné zahrnuje výměnu specialistů, výměnné programy či společné projekty ohledně výzkumu zavlažování. O rok později byl podepsán implementační dokument, v němž jsou definovány principy realizace spolupráce. Protokol zahrnuje omezený rozsah základních, ale efektivních činností, které mají vést k vytvoření koordinačních

---

³⁹ „During the filling up period of the Atatürk dam reservoir and until the final allocation of the waters of Euphrates among the three riparian countries the Turkish side undertakes to release a yearly average of more than $500\text{m}^3/\text{sec}$ at the Turkish-Syrian border and in cases where monthly flow falls below the level of $500\text{m}^3/\text{sec}$, the Turkish side agrees to make up the difference during the following month.“

mechanismů mezi státy. Obecným cílem je udržitelné využívání regionálních půdních a vodních zdrojů a zabývat se vodní správou v rámci širšího kontextu socioekonomického rozvoje (Kibaroglu 2004b: 6). Dohoda však nezahrnuje rozdělení vody mezi státy (Daoudy 2009: 381).

Další krok k usnadnění spolupráce mezi státy byl učiněn v roce 2005, kdy skupina odborníků ze tří států založila Iniciativu pro spolupráci na Eufratu a Tigridu (ETIC, *Euphrates-Tigris Initiative for Cooperation*). Iniciativa je založena na holistickém, široko-sektorovém a na rozvoji založeném přístupu, který je v protikladu k pouhému rozdělení vod, a má sloužit jako platforma usnadňující spolupráci. Iniciativa pořádá konference a zajišťuje tréninkové programy (Kibaroglu 2007: 162).

Zatím poslední rámec pro spolupráci představuje vodní institut založený státy povodí v roce 2008, který je složen z expertů tří států a bude provádět studie v prostorách Atatürkovy přehrady. Cílem je výměna informací, zmapování vodních zdrojů v regionu a navržení nástrojů pro jednotlivé státy vedoucích k efektivní správě těchto zdrojů. Veškeré náklady spojené s provozem institutu pokryje Turecko (Yavuz 2008). Informace a data ztěžují do jisté míry spolupráci mezi státy, neboť každý stát uvádí různá čísla ať už ohledně průtoku Eufratu a Tigridu, plochy zavlažované půdy či množství dostupných sladkovodních zdrojů.

10. 4 Vztahy v současnosti

V posledních letech se vztahy mezi státy dále komplikovaly. Především Sýrie a Irák se potýkaly s obdobími sucha. Problémem zůstávají útoky kurdských rebelů v jižním Turecku, kteří mají své základny v Iráku. V letech 2007 - 2012 realizovalo Turecko několik vojenských akcí v Iráku s cílem zničit PKK. Po vypuknutí povstání v Sýrii roste napětí také v turecko-syrských vztazích. V červenci 2012 sestřelila Sýrie turecké letadlo a v říjnu zabily syrské minometné palby na tureckých hranicích pět civilistů. Turecko prohlásilo, že syrská armáda bude považována za vojenskou hrozbu, pokud překročí hranice Turecka⁴⁰. Syrský konflikt se dotýká Turecka i jiným způsobem – uprchlíky. V provincii Hatay proběhly v loňském roce demonstrace kvůli bohatým syrským uprchlíkům, kteří opouštějí tábory a pronajímají si byty ve městech (Resneck – Ergin – Secker 2012).

---

⁴⁰ BBC 2013. Profily zemí (<http://www.bbc.co.uk/>, 31. 3. 2013).

V roce 2006 došlo k obnovení diplomatických vztahů mezi Sýrií a Irákem po téměř čtvrt století. V roce 2009 stáhly však obě země své velvyslance kvůli rozporům ohledně odpovědnosti za sérii bombových útoků v Bagdádu. Vztahy byly obnoveny v roce 2010⁴¹. Na rozdíl od Turecka vyjadřuje irácká šíitská vláda v syrské občanské válce podporu současnému prezidentu Asadovi.

V posledních měsících se zdá, že by se turecko-kurdské vztahy mohly začít zlepšovat. Poté, co vězněný vůdce PKK Öcalan volal v březnu po složení zbraní a příměří s tureckou vládou, bylo propuštěno osm vězňů držených Kurdskou stranou pracujících (Zurutuza 2013). Tento Öcalanův krok je výsledkem tajných mírových jednání s tureckou špionážní agenturou. V dopise vyzývá vůdce PKK ke stažení ozbrojených složek z Turecka a ujišťuje své stoupence o začátku nové éry⁴².

11. ZÁVĚR

Období sucha mezi léty 2007 a 2009, kdy se snížilo množství srážek o 60 až 80% a vodní hladina v Eufratu a Tigridu klesla, způsobila nedostatek vody zejména pro Sýrii a Irák (Michel a kol. 2012: 14-15). Turecko následně zvýšilo průtok Eufratu na 570 m³ v červnu 2009 (Acikalin 2009). Avšak množství vody v obou řekách bude do budoucna nejspíše dále ubývat.

Mezinárodní právo se snažilo upravit sdílení vodních zdrojů více státy, ale jak Helsinská pravidla, tak Konvence OSN, nebyly dosud v povodí Eufratu a Tigridu efektivní. Důvodem jsou vágní termíny, nedostatečná vymahatelnost a také fakt, že Turecko Konvenci nepodepsalo. Unikátnost jednotlivých vodních sporů nedovoluje dosáhnout obecných mezinárodních principů a výše zmíněné dokumenty proto poskytují pouze rámec pro další vyjednávání.

Kontroverzní Jihovýchodní anatolský projekt již značně snížil průtok obou řek, převážně Eufratu, a ve 2. polovině 20. a na začátku 21. století do velké míry ovlivnil vztahy mezi státy. Projekt způsobil jak několik vážných krizí mezi státy, tak donutil státy ke spolupráci, která se promítla ve formě tří bilaterálních dohod. Ty však

---

⁴¹ BBC 2013. Profily zemí (<http://www.bbc.co.uk/>, 31. 3. 2013).

⁴² Deutsche Welle (2013). Kurdish militant leader Ocalan calls for ceasefire with Turkey, 21. 3. 2013 (<http://www.dw.de/kurdish-militant-leader-ocalan-calls-for-ceasefire-with-turkey/a-16688104>, 24. 4. 2013).

neukončily spory o právo na vody Eufratu a Tigridu; částečně proto, že se jedná pouze o dohody bilaterální a nevedly k finálnímu rozdělení vod. Strategicky silná pozice státu na horním toku dovoluje Turecku prosadit své zájmy, a dokud Sýrie a Irák nebudou schopné nabídnout Turecku nějaké výhody výměnou za vodu, bude podepsání třístranné dohody složité. Důležitou úlohu by do budoucna mohla hrát Evropská unie, která by v případě pokročení přístupových rozhovorů mohla na Turecko vyvíjet větší tlak ohledně uzavření takové dohody.

Vztahy mezi státy však byly ve 20. a 21. století ovlivněny také jinými faktory, které nelze opomenout. Důležitou roli hrají ve vzájemných vztazích Kurdové, kteří se nacházejí na území každého státu povodí. Syrská podpora PKK značně zhoršila její vztahy s Tureckem, které se začaly opět zlepšovat až po podepsání Adanské smlouvy v roce 1998. V syrsko-iráckých vztazích byla klíčová strana Bass, která byla v obou státech u moci od 60. let 20. století, avšak vlády spolu soupeřily o vedoucí ideologii panarabismu.

Irák zatím netrpí vážným nedostatkem vody. Kromě Eufratu získává vodu z Tigridu, na kterém se nenachází tolik tureckých přehrad. Dalším aspektem jsou obrovské zásoby ropy, které zemi nedělají problémy potraviny dovážet. Snížený průtok Eufratu však poškozují mokřady na jihu země a velkým problémem je též zhoršená kvalita vody.

Situace v Sýrii je mnohem vážnější. Země již téměř vyčerpala své zásoby podpovrchové vody na zemědělství a bude sníženým průtokem Eufratu více zasažena. Současný konflikt navíc ztěžuje možnou spolupráci s ostatními státy povodí.

Oba státy na dolním toku jsou silně kritizovány Tureckem z důvodu používání starých a neefektivních zavlažovacích technik, které vedou k obrovskému plýtvání vody. Mnoho expertů poukazuje na fakt, že politika soběstačnosti není v daných podmínkách realizovatelná. Terčem kritiky je hlavně největší syrská přehrada Taqba, která je mělká a široká, čímž usnadňuje vypařování vody (Hakki 2007: 178).

Mnozí experti upozorňují kromě nutnosti modernizace vodní infrastruktury také na potřebu změny správy vodních zdrojů v méně rozvinutých zemích. Tyto státy by měly upustit od pěstování plodin náročných na vodu, například bavlny, a měly by nakládat s vodou jako se zbožím. Voda je často brána jako něco přirozeného, co existuje odjakživa a vždy bude. Mnoho států dotuje dodávky vody do domácností a

většina farmářů dokonce využívá vodu z řek na zavlažování zdarma. Obyvatelé si tak nejsou vědomi reálné ceny vody, což vede plýtvání⁴³.

Vody bude v budoucnu kvůli klimatickým změnám a pokračujícímu tureckému projektu nejspíše ubývat. Pokud bude realizace GAP pokračovat, bude s jistotou i do budoucna ovlivňovat vztahy mezi státy povodí; dokonce nejspíše ještě více než dodnes, jelikož dosavadní dokončené dílčí projekty se týkají především vodních elektráren a ze zavlažovacích projektů, které snižují průtok řek a znečišťují ho, byl zatím dokončen jen zlomek.

Přestože stály státy ve 20. století několikrát na pokraji války, nikdy nebyly jedinou příčinou vodní zdroje. Dá se tedy předpokládat, že v nejbližší době mezinárodní vojenský konflikt kvůli vodám Eufratu a Tigridu nehrozí. Důvodem je příliš jasná vojenská a ekonomická převaha Turecka nad Sýrií a Irákem a současný konflikt v Sýrii, po němž by se země mohla vymanit z autoritářství a být ochotnější spolupracovat s ostatními státy povodí. Zároveň lze předpokládat, že Turecko bude aspoň částečně respektovat práva a potřeby Sýrie a Iráku a neuchýlí se k extrémním krokům, jako například úplnému odstřižení vod Eufratu a Tigridu.

Jak bylo již zmíněno, na světě se nachází okolo 260 mezinárodních povodí, jejichž státy více či méně spolupracují na spravedlivém rozdělení vod. Státy povodí Eufrat a Tigris si mohou vzít z mnohých řešení příklad. Zajímavě situaci vyřešily například některé středoasijské republiky: Podle smlouvy z roku 1996 ukládá Kyrgyzstán v zimě průtok Sydarjy, aby ho mohl na jaře vypustit pro Uzbekistán a Kazachstán, které potřebují vodu na zavlažování. Zadržováním vody však přijde Kyrgyzstán o značnou část vodní energie, kterou by jinak mohl vyrobit. Uzbekistán mu proto dodává plyn a Kazachstán uhlí⁴⁴. Podobně by situaci mohly řešit i státy povodí Eufratu a Tigridu: Turecko, které má lepší podmínky pro zemědělství, by získávalo více vody na zavlažování než Sýrie a Irák. Turecké potraviny by následně mohly být vyměněny za syrský plyn a iráckou ropu.

---

⁴³ Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, p. 35-36; Çarkoğlu – Eder 2001: 64-65; Beaumont 1998: 183.

⁴⁴ Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006, p. 74.

12. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

AÇIKALIN, S.: Turkish-Iraqi Relations and the Water Dispute, *USAK Centre for Middle Eastern Studies* (<http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=1138>, 24. 5. 2013).

AKANDA, A. – FREEMAN, S. – PLACHT, M.: 2007. The Tigris – Euphrates River Basin: Mediating a Path Towards Regional Water Stability. *Al Nakhlah*, Spring 2007.

AKPINAR, A. – KAYGUSUZ, K.: 2012. Regional Sustainable Water and Energy Development Projects: A Case of Southeastern Anatolia Project (GAP) in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 16, s. 1146 – 1156.

AYBOGA, E.: 2009. Turkey's GAP and its Impact in the Region. *Kurdish Herald*, Vol. 1, Issue 5 (<http://www.kurdishherald.com/issue/005/article03.php>, 25. 3. 2012).

BEAUMONT, P.: 1998. Restructuring of water usage in the Tigris–Euphrates Basin: The Impact of Modern Water Management Policies, in: Albert, J. – Bernhardsson, M. – Kenna, R. (Eds) *Transformations of Middle East Natural Environments: Legacies and Lessons*, Bulletin Series No. 103 (New Haven, CT, Yale School of Forestry and Environmental Studies).

BEAUMONT, P.: 2002. Water Policies for the Middle East in the 21st Century: The New Economic Realities. *Water Resources Development*, Vol. 18, No. 2, s. 315 – 334.

BESCHORNER, N.: 1992. *Water and instability in the Middle East : An Analysis of Environmental, Economic and Political Factors Influencing Water Management and Water Disputes in the Jordan and Nile Basins and Tigris-Euphrates Region*, Brassey: London.

CAKMAK, E.: 2001. *Water Conflict Between Turkey, Syria and Iraq*. Strategy Research Project, U. S. Army War College: Pennsylvania.

ÇARKOĞLU, A. – EDER, M.: 2001. Domestic Concerns and the Water Conflict over the Euphrates-Tigris River Basin. *Middle Eastern Studies*, Vol. 37, No. 1, s. 41 – 71.

DAOUDY, M.: 2009. Asymmetric Power: Negotiating Water in the Euphrates and Tigris. *International Negotiation*, Vol. 14, s. 361 – 391.

- DAVIS, J.: 2010. *Transboundary Waters: A Study of the Jordan and Euphrates-Tigris River Basins* [dissertation], Oxford: Centre for Development and Emergency Practice, School of the Built Environment of the Oxford Brookes University.
- DOĞAN, Y. P.: 2009. Turkey, Syria Cooperate on Water Front. *Today's Zaman* (http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&link=170103&bolum=100, 31. 3. 2013).
- EL-FADEL, M. – EL SAYEGH, Y. – ABOU IBRAHIM, A. – JAMALI, D. – EL-FADL, K.: 2002. The Euphrates-Tigris Basin: A Case Study in Surface Water Conflict Resolution, *Journal of Natural Resources and Life Sciences Education*, Vol. 31, s. 99 – 110.
- ELHANCE, A. P.: 1999. *Hydropolitics in the Third World; Conflict and Cooperation in International River Basins*. United States Institute of Peace Press: Washington, D. C.
- GILLI, A. – MASON, S. A. – SAHAN, E. – ZOGG, A.: 2001. Sustainable Management of International Rivers. Case Study: Southeastern Anatolia Project in Turkey – GAP. Swiss Federal Institute of Environmental Science and Technology (http://www.envirozan.info/EZ_Docs/Dams/GAP_project.pdf, 31. 3. 2013).
- GLEICK, P. H.: 1993a. *Water in Crisis*. Oxford University Press: New York.
- GLEICK, P. H.: 1993b. Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security. *International Security*, Vol. 18, No. 1, s. 79 – 112.
- GRUEN, G. E.: 2000. Turkish Waters: Source of Regional Conflict or Catalyst for Peace? *Water, Air, and Soil Pollution*, Vol. 123, s. 565 – 579.
- HAKKI, M. M.: 2007. An Analysis of the Legal Issues Concerning the Turkey's Southeastern Anatolia Project (GAP), *World Affairs*, Vol. 169, No. 4, s. 175 - 180.
- HARRIS, L.: 2002. Water and Conflict Geographies of the Southeastern Anatolia Project. *Society and Natural Resources*, Vol. 15, s. 743 – 759.
- HARRIS, L.: 2008. Water Rich, Resource Poor: Intersections of Gender, Poverty, and Vulnerability in Newly Irrigated Areas of Southeastern Turkey, *World Development*, Vol. 36, No. 12, s. 2643 – 2662.
- CHULOV, M.: 2009. Iraq: Water, Water Nowhere. *World Policy Journal*, Vol. 26, No. 4, s. 33 – 40.

- JONGERDEN, J.: 2010. Dams and Politics in Turkey: Utilizing Water, Developing Conflict. *Middle East Policy*, Vol. XVII, No. 1, s. 137 – 143.
- KIBAROĞLU, A.: 2004a. *Transboundary Water Issues in the Euphrates – Tigris River Basin: Prospects for Cooperation* (<http://www.hidropolitik.hacettepe.edu.tr/Stratigma-paper.doc>, 25. 4. 2013).
- KIBAROĞLU, A.: 2004b. *Water for Sustainable Development in the Euphrates – Tigris River Basin*, Middle East Technical University (<http://www.gap.metu.edu.tr/html/yayinlar/waterforsustainableAKibaroglu.pdf>, 31. 3. 2013).
- KIBAROĞLU, A. – KLAPHAKE, A. – KRAMER, A. – SCHEUMANN, W. – CARIUS, A.: 2005. Cooperation on Turkey's Transboundary Waters. Status Report commissioned by the German Federal Ministry for Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety.
- KIBAROĞLU, A.: 2007. Politics of Water Resources in the Jordan, Nile and Tigris – Euphrates: Three River Basins, Three Narratives. *Perceptions*, Spring 2007, s. 143 – 164.
- KLIOT, N.: 1994. *Water Resources and Conflict in the Middle East*. Routledge: London.
- KOLARS, J.: 2000. Defining the Political/ Ecological Threshold for the Euphrates and Tigris Rivers. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, s. 101 – 112.
- KRPEC, O.: 2004. Voda jako relevantní mezinárodněpolitické téma. *Mezinárodní politika* 7/2004, s. 6 – 8.
- LUPU, Y.: 2002. International Law and the Waters of the Euphrates and Tigris. *The Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 14, No. 2, s. 349 – 366.
- MacQUARRIE, P.: 2004. *Water Security in the Middle East. Growing Conflict Over Development in the Euphrates - Tigris Basin*. International Peace Studies, Trinity College: Dublin.
- MERRY, M.: 1992. Iraq builds 'Third River' project despite no-fly zone and embargo. *Executive Intelligence Review*, Vol. 19, No. 46, s. 8 – 10.

- METZ, H. CH. (ed.): 1995. *Turkey: A Country Study*, Washington: GPO for the Library of Congress, online verze, nečíslováno (<http://countrystudies.us/turkey/>, 25. 4. 2013).
- MICHEL, D. – PANDYA, A. – HASNAIN, S. I. – STICKLOR, R. – PANUGANTI, S.: 2012. *Water Challenges and Cooperation Response in the Middle East and North Africa*. The Saban Center for Middle East Policy at Brookings.
- ÖZKAYA, S. Y.: 2010. Turkey's Attitude on Transboundary Waters – Ilisu Dam: Will it be a Disaster or a Miracle? *Ortadoğu Analiz*, Vol. 2, No. 24, s. 28 – 35 (http://www.orsam.org.tr/en/enUploads/Article/Files/20101229_simlayaseminozkayarsam.pdf, 25. 3. 2013).
- RESNECK, J. – ERGIN, Y. – SECKER, B.: 2012. Turks in Hatay Province Protest Against Syrian Refugees. *USA Today* 16. 9. 2012 (<http://usatoday30.usatoday.com/news/world/story/2012/09/16/turks-in-hatay-province-rally-against-syrian-refugees/57790802/1>, 31. 3. 2013).
- ROMANCOV, M.: 2004. Voda: surovina strategičtější než ropa. *Mezinárodní politika* 7/2004, s. 4 - 6.
- SALMAN, M. The Euphrates and Tigris: South Boundary Utilization and Views, (ftp://ftp.fao.org/agl/iptrid/conf_germany_04.pdf, 31. 3. 2013).
- SCHEUMANN, W. (ed.): 1998. *Water in the Middle East : Potential for Conflicts and Prospects for Cooperation*. Springer: Berlin.
- TOMANBAY, M.: 2000. Turkey's Approach to Utilization of the Euphrates and Tigris Rivers. *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, s. 79 – 100.
- ÜNVER, I. H. O.: 1997. Southeastern Anatolia Project. *Water Resources Development*, Vol. 13, No. 4, s. 453 - 483.
- WINTEROVÁ, B.: 2009. Konflikt o vodu ve Střední Asii. *Obrana a strategie*, 3/2009, 51-68.
- WINTEROVÁ, B.: 2010. Konflikt o vodní zdroje Eufratu a Tigridu. In: Šmíd a kol., *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*, Brno: Masarykova univerzita, s. 175 – 191.
- WOOLWINE, S. M.: 1997. *Water and Conflict in the Middle East*. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, Kansas.

YALCINKAYA, S.: 2010. *Toward Sustainable Water Management in the Southeastern Anatolia Project (GAP) and a Legal Perspective*. University of Texas at Austin (http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/Tigris/GAP_2010.pdf, 31. 3. 2013).

YAVUZ, E.: 2008. Turkey, Iraq, Syria to initiate water talks. *Today's Zaman* 12. 3. 2008.

ZURUTUZA, K.: 2013. New chapter in PKK-Turkey ties? *Deutsche Welle* 20. 3. 2013.

Internetové zdroje:

BBC 2013. Profily zemí, dostupné na <http://www.bbc.co.uk/>

Centrum GRID-Arendal, dostupné na <http://www.grida.no/>

FAO Aquastat databáze, dostupné na <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html>

CIA: The World Factbook, dostupné na <https://www.cia.gov/index.html>

Oficiální stránky tureckého Ministerstva zahraničí, dostupné na www.mfa.gov.tr

Oficiální stránky GAP, dostupné na www.gap.gov.tr

Psywarrior, dostupné na www.psywarrior.com

Stránky projektu mezinárodního vodního práva, dostupné na <http://www.internationalwaterlaw.org/>

Stránky německého periodika Deutsche Welle, dostupné na www.dw-world.de

The World's Water, dostupné na www.worldwater.org

Vital Water Graphics, dostupné na <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/>

Voda pro život, UN Water, dostupné na <http://www.un.org/waterforlifedecade/>

Prameny:

Downstream Impacts of Turkish Dam Construction on Syria and Iraq: Joint Report of Fact-Finding Mission to Syria and Iraq, společný projekt organizací *Kurdish Human Rights Project*, *The Ilisu Dam Campaign* a *The Corner House*, 2002

(<http://www.thecornerhouse.org.uk/sites/thecornerhouse.org.uk/files/IraqSyri.pdf>, 29. 3. 2013).

Latest Situation on Southeastern Anatolia Project Activities of the GAP Administration, GAP RDA 2006 (http://includes.gap.gov.tr/files/ek-dosyalar_en/about-gap/latest-situation.pdf, 31. 3. 2013).

Helsinská pravidla o využívání vod mezinárodních řek, http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/helsinki_rules.html, 19. 2. 2013.

Iraq: The Country Water Resource Assistance Strategy: Addressing Major Threats to People's Livelihoods, World Bank 2006 (http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/12/14/000090341_20061214091919/Rendered/PDF/362970IQ.pdf, 25. 4. 2013).

Water: A source of conflict or cooperation in the Middle East, dokument tureckého Ministerstva zahraničí, (<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/WaterASourceofConflictofCoopintheMiddleEast.pdf>, 5. 3. 2013).

Water Issues Between Turkey, Syria and Iraq, studie tureckého Ministerstva zahraničí (<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/WATER-ISSUES-BETWEEN-TURKEY-SYRIA-AND-IRAQ.pdf>, 18. 3. 2013).

World Population Prospects. The 2010 Revision. OSN 2011, http://esa.un.org/unpd/wpp/Documentation/pdf/WPP2010_Volume-II_Demographic-Profiles.pdf, 31. 3. 2013.

13. RESUMÉ

This Bachelor's thesis focuses on water issue in the Middle East, particularly on the waters of the Euphrates and the Tigris rivers. Water is central to the well-being of people. However, due to global climate change and an increase of the world population there is less and less freshwater available. Some parts of the Middle East belong to the regions where water scarcity already occurs. Many countries in this region are dependent on a few big rivers which originate outside their boundaries. This is the case of the Euphrates and Tigris rivers among others. Although both rivers originate in Turkey, they are an important source of water for Syria and Iraq as well.

In the 1970s, Turkey initiated the huge and controversial Southeastern Anatolia project (GAP in Turkish) which plans to utilize the waters of the Euphrates and the Tigris rivers with the construction of 22 dams and 19 hydroelectric power plants. The project was transformed to an integrated, regional development programme in the 1990s which was perceived as a project to transform the socioeconomic structure of one of the most backward regions of the country. Syrian and Iraqi protests meant that many foreign companies and international organizations refused to finance the project, which forced Turkey to postpone the full implementation of the project for at least 30 years. After fully implemented, the flow to Syria will be reduced by 40% and to Iraq by 80%. However, both downstream countries have already experienced the negative impacts of the project in the 20th century. In addition to a smaller amount of water available, the quality has been also deteriorating due to chemicals used for irrigation.

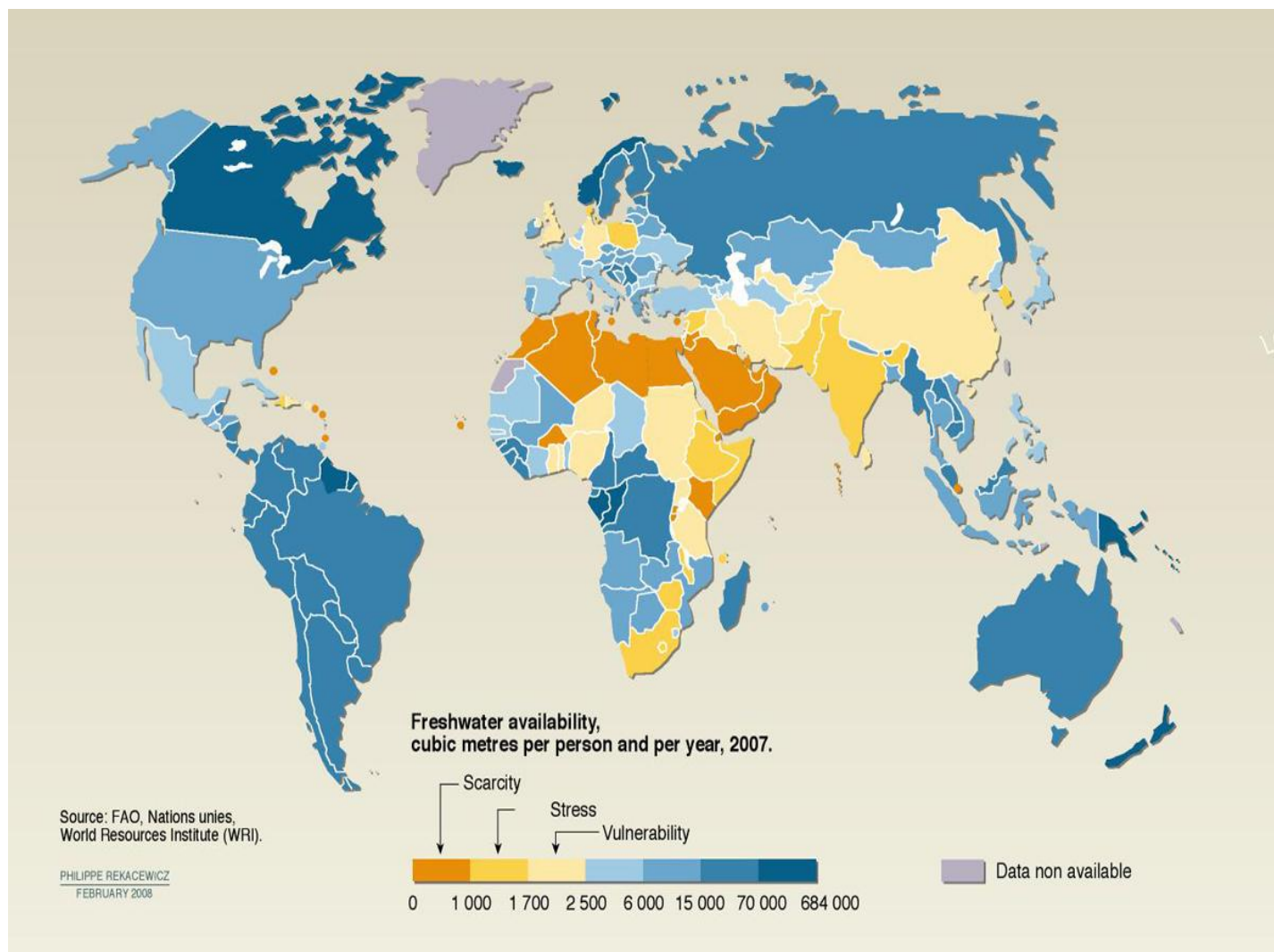
The objective of this Bachelor's thesis is how the GAP influenced the relations between the riparians and what the influence is likely to be in the future. After analyzing the incidents in the 20th and at the beginning of 21st century, I found out that the water issue played an important role in the relations between Turkey, Syria and Iraq. It led both to cooperation in the form of treaties, and to water disputes which brought the states a few times to the brink of war. However, there were also other aspects influencing relations between the states. An important part in the water issue is represented by the Kurds who live in all three countries. The Kurdish Workers' Party (PKK) was established in 1970s in Turkey and since then has been struggling for the rights of Kurdish people against the Turkish government. Syria, which, on many occasions, asked to increase the guaranteed amount of water flowing into

Syria from the Euphrates to 700 cubic meters per second, made use of the PKK card in order to induce Turkey to make concessions on the water issue. Syria played a vital role in financing and equipping the party. In an agreement signed in 1998, Syria agreed to close the Syrian training camps, prevent all crossborder operations and stop all forms of support to the PKK.

The relations between the three riparians started to improve in the 21st century. However, due to a disagreement on the very definition of the river system and the lack of principles on sharing international waters, no final basin-wide agreement on the allocation of the water has been reached yet. It is believed that cooperation on transboundary water allocation will prevail against armed conflicts in the near future.

14. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dostupnost sladké vody

Zdroj: <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>, 24. 4. 2013.

Příloha č. 2: Geografie povodí

Zdroj: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article92.html>, 24. 4. 2013.

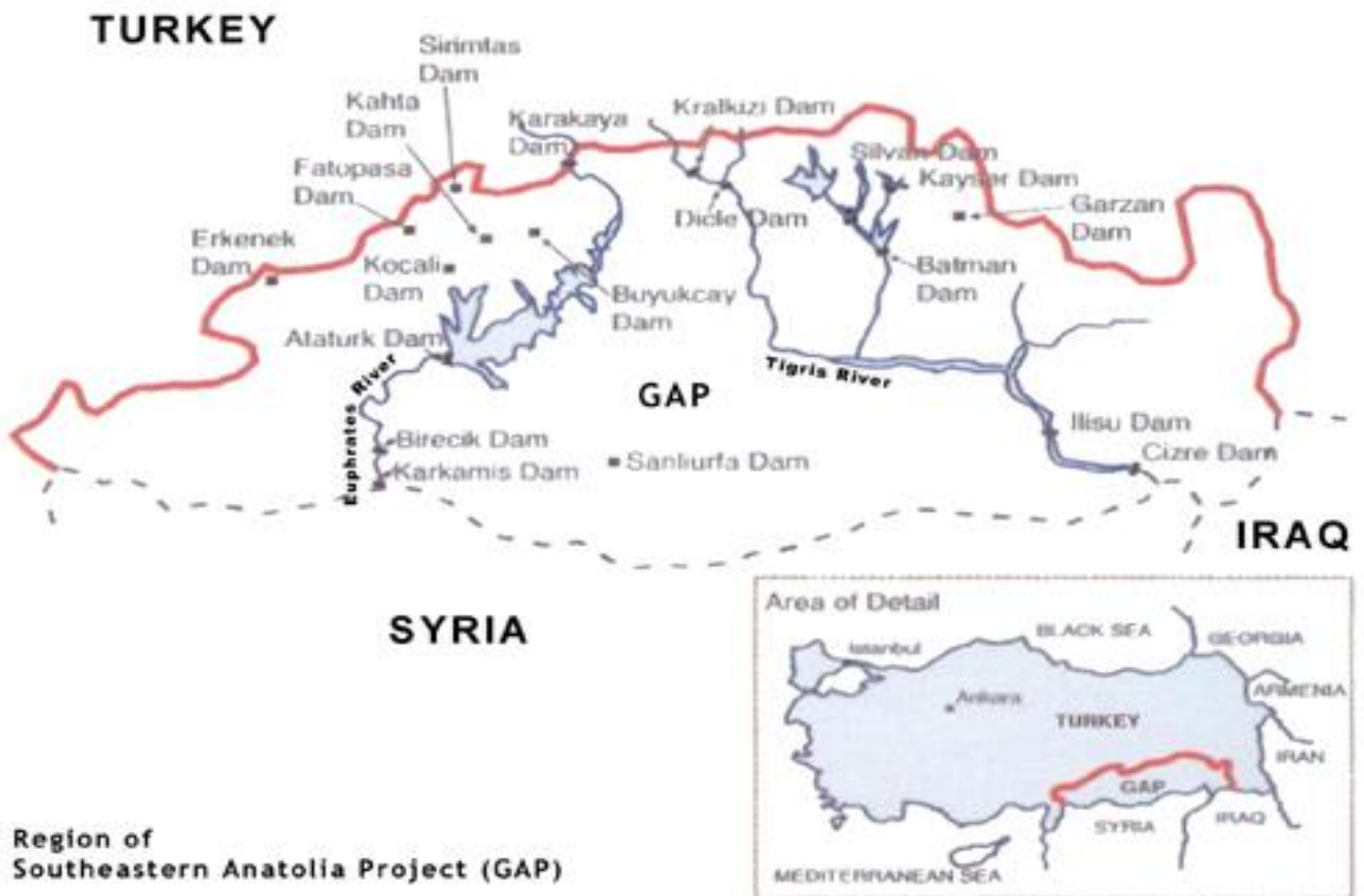
Příloha č. 3: Regiony Jihovýchodního anatolského projektu

Zdroj: <http://www.gap.gov.tr/about-gap/what-is-gap#this>, 24. 4. 2013.

Příloha č. 4.: Turecké přehrady a elektrárny v rámci GAP

Region of Southeastern Anatolia Project (GAP)

Zdroj: Ayboga 2009

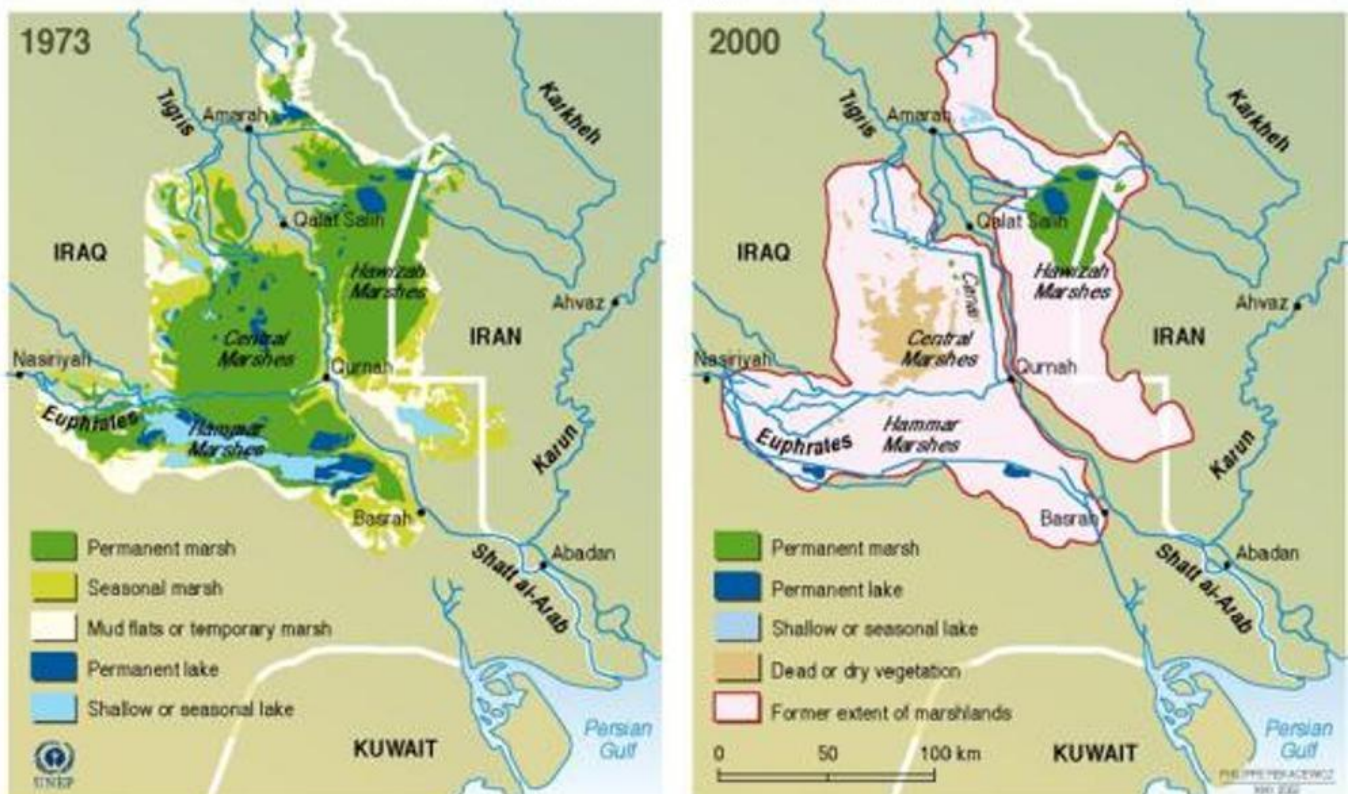
Příloha č. 5: Rozmístění kurdského obyvatelstva

Zdroj: <http://www.psywarrior.com/ProvideComfort.html>, 31. 3. 2013.

Příloha č. 6: Mokřady na jihu Iráku v letech 1973 a 2000

From Wetlands to Dry Lands
The Destruction of the Mesopotamian Marshlands

Note: These two maps are sourced from satellite images and maps originally created by Hassan Partow, GRID-Geneva.
Source: Hassan Partow, *The Mesopotamian Marshlands: Demise of an Ecosystem*, United Nations Environment Programme (UNEP), Division of Early Warning and Assessment (DEWA), 2001.

Zdroj: http://www.grida.no/graphicslib/detail/from-wetlands-to-dry-lands-the-destruction-of-the-mesopotamian-marshlands_9529

Příloha č. 7: Celkové množství obnovitelných vodních zdrojů na osobu na rok

	1988 - 1992	1993 - 1997	1998 - 2002	2003 - 2007	2008 - 2012
Irák	4 879 m ³	4 143 m ³	3 561 m ³	3 103 m ³	2 751 m ³
Sýrie	1 286 m ³	1 131 m ³	990.4 m ³	869.5 m ³	809 m ³
Turecko	3 778 m ³	3 481 m ³	3 233 m ³	3 023 m ³	2 873 m ³

Zdroj: FAO Aquastat databáze,
<http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html>, 23. 4. 2013.

Příloha č. 8: Podíl obyvatelstva, který má přístup k ověřené pitné vodě (v %)

Irák

rok	městské obyvatelstvo	venkovské obyvatelstvo	celkem
1985	100	54	86
2008	91	55	79

Sýrie

rok	městské obyvatelstvo	venkovské obyvatelstvo	celkem
1980	98	54	74
2008	94	84	89

Turecko

rok	městské obyvatelstvo	venkovské obyvatelstvo	celkem
1980	95	62	76
2008	100	96	99

Zdroj: The World's Water,
http://www.worldwater.org/datav7/data_table_3_access_to_safe_drinking_water_by_country.pdf